

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
BAUDŽIAMOJO PROCESO KATEDRA

AISTĖ TAMULIONYTĖ
TEISĖS IR VALDYMO STUDIJŲ PROGRAMA

**PROKURORAS VALDŽIŲ PADALIJIMO SISTEMOJE:
PROCESINIS ASPEKTAS**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
docentas
daktaras
Petras Ancelis

Vilnius, 2006

TURINYS

ĮVADAS	3
1. PROKURORAS VALDŽIŲ PADALIJIMO SISTEMOJE.	5
1.1. Valdžių padalijimo principo samprata.....	5
1.2. Prokuratūros statuso bei santykio su kitomis valdžiomis raida Lietuvoje.....	14
1.3. Prokuroro statuso organizavimo modeliai užsienio šalyse.....	20
2. DABARTINĖ PROKURORO TEISINĖ PADĖTIS LIETUVOJE.	25
2.1. Prokuroro įgaliojimai ir funkcijos ikiteisminio tyrimo metu.	25
2.2. Prokuroro įgaliojimai teisminėse stadijose.....	40
3. KITŲ PROKURORO FUNKCIJŲ ĮGYVENDINIMO YPATUMAI.	46
IŠVADOS	52
Literatūros sąrašas	55
Santrauka	59
Summary.....	60
Priedai.....	61

IVADAS

Prokuroras – valdinius įgaliojimus turintis valstybinės valdžios atstovas, vykdamas įstatymų apibrėžtas funkcijas, turintis įstatymų jam suteiktas nepriklausomumo garantijas, tad iškyla klausimas, kuriai valdžiai šį subjektą galima būtų priskirti, o gal negalime priskirti jokiai, koks yra prokuroro santykis su valdžios institucijomis, kokios prokuroro kompetencijos ribos? Laikysimės hipotezės, kad prokuroro pagal jo vykdomas įstatymų apibrėžtas funkcijas negalima priskirti nei prie vienos iš valdžių, prokuroras yra pakankamai savarankiškas proceso subjektas, veikiantis įstatymų suteiktų įgaliojimų ribose, šiuo darbu pagrįsime ar paneigsime šį teiginį.

Šio darbo tikslas – procesiniu aspektu atskleisti prokuroro¹ vietą valdžių padalijimo sistemoje. Pati magistro darbo tema „Prokuroras valdžių padalijimo sistemoje: procesinis aspektas“ apibrėžia šio darbo tyrimo objektą. Kadangi atskleisti prokuroro vietą dėl sudėtingos valdžių tarpusavio sąveikos bei skirtingos įtakos prokurorų veiklai yra pakankamai problemiška, darbą reiks atlikti sistemingai, kad būtų galima suformuoti teiginius bei iš analizės sekančias išvadas. Todėl darbe keliami šiuos uždaviniai:

- išanalizuoti valdžių padalijimo principo esmę;
- skirti esminius atskirų valdžių ir prokuratūros požymius, apibrėžti teisinį statusą, atskleisti valdžios institucijų įgaliojimų santykį su prokuratūrai įstatymų nustatytais įgaliojimais;
- išnagrinėti praktines, teorines prokuroro santykio su valdžios institucijomis bei prokuroro funkcijų įgyvendinimo praktinėje veikloje problemas.

Darbe pasirinktas tyrimo dalykas yra Lietuvos ir užsienio valstybių įstatymai ir kiti teisės aktai, reglamentuojantys prokurorų veiklą, valdžios institucijų kompetenciją, valdžių pasidalijimą, prokurorų funkcijų realizavimo metu kylančias problemas. Taip pat tiriama teisminė praktika (pagrindas - Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo (toliau Konstitucinis Teismas) nutarimai), prokurorų teisinis statusas bei vieta valdžių sistemoje Europoje ir pasaulyje, minimos teisės teoretikų darbuose išdėstytos ir su nagrinėjama tematika susijusios idėjos. Magistro darbe keliamos ir aptariamos tik artimiausiai su prokuroro statusu valdžių padalijimo sistemoje iškylančios problemos.

Vienas pagrindinių šiame darbe naudojamų metodų yra sisteminės analizės metodas. Kompleksiškai analizuojant nacionalines (taip pat tarptautines) teisės normas, Konstitucinio Teismo nutarimus, bei atsižvelgiant į teisės teoretikų darbus, apibrėžti prokuroro įgaliojimai ir funkcijos, atskleistas valdžių padalijimo principo veikimas valdžios institucijoms sąveikaujant su

¹ Šiame darbe naudojamas žodis „prokuroras“ yra apibendrinantis terminas – prokuroru yra tiek generalinis prokuroras, tiek visi jam pavaldūs prokurorai, remiantis LR Baudžiamojo proceso kodekso (toliau BPK) 35 str. [8].

prokuratūra. Lyginamuoju metodu naudotasi apibūdinant prokuroro statusą valdžių sistemoje kitose valstybėse, sugretinant su Lietuvoje esama prokuratūros situacija. Kiti naudojami metodai – teisės aktų studijų, loginiai, aprašymo, turinio analizės leidžia rasti problemas, atsirandančias proceso metu prokurorams įgyvendinant įstatymų suteiktus įgaliojimus, sprendžiant išsikeltus uždavinius atskleisti prokuroro vietos valdžių padalijimo sistemoje skirtingas interpretacijas.

Darbe remtasi istoriniu metodu, kuris padėjo aptarti valdžių padalijimo principo, prokurorų įgaliojimų esmę, ištakas bei valdžios institucijų ryšius su prokurorais, šių ryšių raidą. Norint pagrįsti teiginius bei išvadas, darbe atlikti du tyrimai - prokurorų sociologinės apklausos, susijusios tiek su prokuroro statusu valdžių padalijimo sistemoje, tiek su prokuroro vieta teisėsaugos institucijų sistemoje.

Nors prokuratūros santykis su valdžios institucijomis ir buvo epizodiškai aptartas Lietuvos ir užsienio teisinėje literatūroje bei Konstitucinio Teismo nutarimuose, tačiau šis santykis bei jo interpretacijos kito ir iki šiol egzistuoja nuomonių įvairovė šia tema. Todėl aktualu aptarti kaip kito prokuroro ir valdžios institucijų santykis, kaip šiuo metu šių institucijų kompetencijos pasiskirstymas yra apibrėžiamas teisės norminių aktų bei teisminės praktikos.

1. PROKURORAS VALDŽIŲ PADALIJIMO SISTEMOJE.

1.1. Valdžių padalijimo principo samprata.

Teisinei demokratinei valstybei ypatingą reikšmę turi valdžių padalijimo principas, kuris užtikrina efektyvų valstybės funkcionavimą. Pagal šį principą siūloma valstybės valdžiai suteikti svarbiausiems valstybės valdymo organams, vykdančioms svarbiausias valstybės funkcijas - įstatymų leidybos (leidžia įstatymus), vykdomajai (atlieka vykdomąją ir poįstatyminių aktų priėmimo funkcijas) ir teisminei (vykdo teisingumą) institucijoms.

Valdžių padalijimo principo esmė - būtinybė apsaugoti asmens teises ir laisves nuo valstybės valdžios savivalės. Kadangi valdžios sutelkimas vienoje rankose lemia jos piliečių teisių ir laisvių suvaržymą, todėl valdžių padalijimą reikėtų išreikšti nustatant valstybės institucijų specializaciją pagal veiklos rūšis, kurioms suteikiama atitinkama kompetencija.

Reikia atkreipti dėmesį į tai, kad nei viena iš valstybės valdžių, t.y. nei įstatymų leidžiamoji, nei vykdomoji, nei teisminė valdžia, negali vykdyti viena kitos funkcijų, jos negali perimti viena iš kitos įgaliojimų, jų perduoti ar atsisakyti. Valstybės valdžios kartu yra savarankiškos ir nepriklausomos realizuodamos savo įgaliojimus. Jos nuolat sąveikauja, sudarydamos vieningą valstybės aparatą.

Reikėtų pažymėti, kad valdžių padalijimo terminą reikėtų laikyti sąlyginiu, kadangi valstybės valdžia yra viena, vientisa ir nedaloma. Tai vienas iš suverenios valstybės valdžios bruožų. Iš esmės reikia kalbėti ne apie valstybės valdžios padalijimą, o apie valdžios funkcijų padalijimą, kompetencijos paskirstymą konkrečioms valstybės institucijoms. Pagrindinis valdžių padalijimo teorijos teiginys: valdžios funkcijos turi būti pavestos atskiroms, viena nuo kitos nepriklausomoms valstybės institucijoms, kurios vieną kitą papildytų, kontroliuotų, varžytų ir išlaikytų pusiausvyrą. [53. P. 142-143].

Valdžių padalijimo principas istoriškai susiformavo kaip atsvara absoliučiai, vienoje rankose sukonzentruotai valstybinei valdžiai, kuri lemia socialinį neteisingumą, diktatūrą, savivalę ir beteisiškumą. [40. P. 27]. Pirmą kartą valdžių padalijimo principas buvo įtvirtintas 1787 m. Jungtinių Amerikos Valstijų (JAV) konstitucijoje. JAV yra pirmoji valstybė pertvarkiusi savo valstybės institucijų sistemą pagal klasikinę valdžių padalijimo teoriją. Tačiau teorinės valdžių padalijimo ištakos siekia kur kas senesnius laikus. Apie valdžių padalijimą jau kalbėjo Platonas, Aristotelis, Polibijus, Ciceronas, Marselijus Padujietis. Labiausiai valdžių padalijimo teoriją išplėtojo J. Locke'as (XVII a.) ir Ch. Montesquieu (XVIII a.). Locke'as savo veikalė „Du traktatai apie valstybinį valdymą“ pagrindė būtinybę sukurti tokią valstybę, kuri nesikėsintų į piliečių privatinę nuosavybę, sąžinės ir nuomonių laisvę. Svarbiausi valdžių padalijimo

mechanizmo elementai yra neleisti valstybei viršyti savo įgaliojimų ir tapti despotine. Ch. Montesquieu pirmasis pavartojo valdžių padalijimo terminą. Jo pagrindinis argumentas buvo tas, jog visos valstybės valdžios sutelkimas vieno asmens rankose neišvengiamai lemia jo savivalę. Jis manė, kad valdžios pasiskirstymas apsaugo valstybę ir piliečius nuo galimo piktnaudžiavimo valdžia. Visą valdžią reikia suskirstyti į tris dalis: įstatymų leidybą, įstatymų vykdymą ir teisumą. Šį susiskirstymą jis laikė valstybės idealu. [53. P. 142-143].

Valdžių padalijimas - tai vienas svarbiausių demokratinės santvarkos principų. Šis principą pripažįsta ir taiko visos demokratinės valstybės. Reikia paminėti, kad valdžių padalijimo principas yra įtvirtintas beveik visų valstybių rašytinėse konstitucijose. Valstybių konstitucinės santvarkos viena nuo kitos skiriasi būtent tuo, kuriai valdžiai (įstatymų leidžiamajai, vykdomajai ar teisminei) yra suteikiamos didžiausios galios. Pagal tai yra išskiriamos parlamentinės, prezidentinės (monarchinės) bei mišrių valdymo formų valstybės.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos (toliau Konstitucija) 5 str. sako, kad „valstybės valdžią Lietuvoje vykdo Seimas, Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė, Teismas. Valdžios galias riboja Konstitucija. Valdžios įstaigos tarnauja žmonėms“. [1]. Taigi, Konstitucijos 5 str., nors tiesiogiai ir nėra įvardinta, tačiau tai yra įtvirtintas valdžių padalijimo principas.

Konstitucinis Teismas ne kartą yra pasakęs savo nuomonę apie valdžių padalijimo principą. Paminėtinas Konstitucinis Teismo 1998 m. balandžio 21 d. nutarimas. [19]. Teismo nuomone, kiekvienai valdžios institucijai nustatyta jos paskirtį atitinkanti kompetencija, kurią lemia tos valstybės valdžios vieta tarp kitų valdžios institucijų, jos įgaliojimų santykis su kitų institucijų įgaliojimais. Įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminė valdžios turi būti atskirtos, pakankamai savarankiškos, bet kartu turi būti jų pusiausvyra, kiekviena valdžia turi apibrėžtą veiklos sritį, vykdo tam tikras konstitucines funkcijas. Konstitucinis Teismas 1999 m. birželio 3 d. nutarime [21] pažymėjo: jei Konstitucijoje yra konkrečiai valdžios institucijai tiesiogiai nustatyti įgaliojimai, nei viena kita institucija, negali iš jos tų įgaliojimų perimti, o institucija, kurios įgaliojimai Konstitucijoje nustatyti, negali jų perduoti ar atsisakyti. Kiekviena valdžios institucija turi jos paskirtį atitinkančią kompetenciją, kurios konkretus turinys priklauso nuo to, kokiai valstybės valdžiai ši institucija priklauso, didelę reikšmę turi ir jos vieta tarp kitų valstybės valdžios institucijų, jos įgaliojimų santykis su kitų valstybės valdžios institucijų įgaliojimais. [41. P. 27]. Valdžios galios ribojamos ir Konstitucijos nuostatų (5 str.).

Valdžių padalijimo principo analizė leidžia teigti, kad Konstitucijoje įtvirtinti tokie LR Seimo, Vyriausybės ir Teismo įgaliojimai, kurie neleidžia nei vienai valdžiai savo rankose sukcentruoti absoliučių ir nekontroliuojamų galių. Tačiau tai užtikrinti yra sudėtingas uždavinys, nes kiekviena valstybės institucija savo veiklos srityje yra autonomiška, o valdžių konkurencija ir konfliktai tam tikra prasme esti užprogramuoti ir neišvengiami, ypač tose srityse,

kuriose atskirų valdžios šakų vykdomos funkcijos nėra griežtai atribotos įstatymų ar kuriose šios valdžios šakos konkuruoja tarpusavy, turi viena kitai įtakos ar kontroliuoja viena kitą.[40. P. 30].

Prieš pradėdant nagrinėti prokuroro vietą valdžių padalijimo sistemoje, reikia išsiaiškinti esminius teisinės ir vykdomosios valdžios požymius, įgaliojimus, skiriančius jas nuo prokurorams suteikiamų įgaliojimų. Įstatymų leidžiamoji valdžia šiame darbe bus analizuojama mažiau, nes prokuroro, atsižvelgiant į Konstitucijos bei kitų teisės norminių aktų prokurorui suteiktus įgaliojimus, negalime priskirti šiai valdžiai.

Konstitucija ir kiti LR teisės aktai nepateikia aiškaus vykdomosios valdžios apibrėžimo. Mokslininkai ją diferencijuoja labai įvairiai: vykdomąją valdžią apibūdina kaip „pilietinės visuomenės ir atskirų jos narių interesų užtikrinimo ir apsaugos instrumentą“, kaip „valstybės valdžios rūšį, išreikštą vykdomosios valdžios institucijų sistema, kuri įgyvendina visuomenės reikalų valdymą, užtikrina jos vystymą, įstatymu pagrindu ir savarankišką vykdomojo – tvarkomojo pobūdžio valstybinių valdingų įgalinimų realizavimą“. [26]. Priklausomai nuo konkrečios valstybės, jos teisinės sistemos, net nuo atitinkamo laikotarpio, vykdomosios valdžios sąvoka suprantama skirtingai. Tačiau nereikėtų vykdomosios valdžios sąvokos aiškinti siaurinamai.

Visuotinai pripažinta, kad vykdomoji valdžia atlieka vykdomąją ir poįstatyminę funkcijas, o įstatymų leidžiamoji valdžia be įstatymų leidžiamosios dar atlieka koordinavimo ir kontrolės funkcijas. Vykdomoji veikla gali būti suprantama labai plačiai, tad vykdomosios valdžios esmę nederėtų talpinti vien į žodžio „vykdymas“ rėmus. Konkrečios funkcijos atspindi vykdomosios valdžios veiklos turinį bei jos esmę. Galima išskirti tris pagrindines vykdomosios valdžios funkcijas: viešosios tvarkos ir visuomenės saugumo užtikrinimo funkcija, – nustato svarbiausias ją realizuojančių institucijų veiklos kryptis (ši funkcija, kaip ir kitos Lietuvos vykdomosios valdžios funkcijos yra įtvirtinta Konstitucijos 94 str., taip pat Vyriausybės, Policijos veiklos įstatymuose, kituose teisės aktuose), svarbi teisės pažeidimų prevencijai ir kontrolei; valdymo, kuri nustato viešųjų institucijų veiklą vadovaujant ekonomikai, finansams, kultūrai, švietimui, sveikatos apsaugai, krašto gynybai bei vidiniams ir išoriniams valstybėms reikalams (vykdomosios valdžios institucijos nusakomos kaip institucijos, disponuojančios valdingais įgalinimais, savo iniciatyva priimančios valdingus sprendimus bei valdingų sprendimų pagalba reaguojančios į valdymo aplinkos pasikeitimus); žmogaus teisių ir laisvių apsaugos funkcija, kuri įtvirtinta Konstitucijoje ir kituose teisės aktuose, kurie reguliuoja atitinkamų vykdomosios valdžios veiklos sričių valdymą. [36. P. 31-33].

Prokuratūra vykdomosios valdžios funkcijų realizavimui turi įtakos, kadangi teisės norminiai aktai prokurorams suteikia valdingus įgaliojimus įgyvendinant teisės norminius aktus

valstybės ir piliečių saugumo užtikrinimo srityje. Tačiau prokurorai, remiantis Prokuratūros įstatymo 4 str. [10], nėra pavaldūs ir nėra atskaitingi Vyriausybei (vykdomajai valdžiai).

Reikia pažymėti, kad remiantis Prokuratūros įstatymo 24 str. prokurorams netaikomas LR Valstybės tarnybos įstatymas. Jie laikomi statutiniais pareigūnais, kurių kompetenciją ir statusą apibrėžia atitinkamas įstatymas. Respublikos Prezidento bei Vyriausybės kaip vykdomosios valdžios institucijų kompetenciją bei įgaliojimų ribas nustato atitinkamai Konstitucijos 84 str. bei 94 str., o konkretizuoja atitinkamų įstatymų nuostatos. Kad prokuratūra galima būtų laikyti atitinkamos valdžios institucijos dalimi, reikia, kad ši vykdytų dalį šių institucijų funkcijų, tačiau prokurorai turi savarankiškas funkcijas ir nevykdo Konstitucijos ir įstatymų apibrėžtų valdžios institucijos funkcijų. Konstitucijos 84 str. 11 p. papildytas nuostata, kad Respublikos Prezidentas Seimo pritarimu skiria ir atleidžia LR generalinį prokurorą. [3]. Be to, reiktų dar paminėti, kad sudarant biudžetą dėl lėšų prokuratūrai skyrimo, - „Vyriausybė pasiūlo, Parlamentą skirsto“. [38. P.79]. Taip įterpiama trečioji šalis – įstatymų leidžiamoji valdžia (Seimas). Galima išvelgti puikų valdžių padalijimo principo veikimo pavyzdį, vadinamąją „stabdžių ir atsvarų sistemą“, kurie pakankamai prisideda prie prokurorų nepriklausomumo garantijų, prokuratūros sistemos stabilumo, nepriklausomumo politinių procesų atžvilgiu. Taigi prokuratūra valdžių padalijimo sistemoje tapo susijusi su abejomis valdžiomis.

Prokuroro statusą nustato Konstitucija, įstatymai ir tarptautinės sutartys. Apie prokuroro „nepriklausomumą ir klausimą tik įstatymo“ kalba Konstitucija. Prokuroro nepriklausomumo garantijas nustato tiek BPK 181 str., tiek Prokuratūros įstatymo 11, 12 str. Kalbant apie prokuroro atsakomybę, šis pareigūnas negali būti patrauktas administracinėn atsakomybėn. Jei prokuroro padaryta veika turi administracinio teisės pažeidimo požymių, dokumentai perduodami generaliniam prokurorui, kad šis atliktų tarnybinį patikrinimą dėl tarnybinio nusizengimo ar prokuroro vardą žeminančio poelgio. Kitos prokuroro neliečiamumo garantijos, nurodytos Prokuratūros įstatymo 12 str. 4, 6 d. Paminėtini ir kiti ypatumai, susiję su prokurorų atsakomybe. Jei nusikalstamą veiką padaro generalinis prokuroras, inicijuoti tyrimą bei laikinai nušalinti jį nuo pareigų, gali tik Respublikos Prezidentas, Seimo sutikimu. Pradėti ikiteisminį tyrimą dėl generalinio prokuroro pavaduotojo padarytos nusikalstamos veikos gali tik generalinis prokuroras, tačiau apie tai turi pranešti Respublikos Prezidentui. Dėl kitų prokurorų padarytos nusikalstamos veikos pradėti ikiteisminį tyrimą gali tik generalinis prokuroras (Prokuratūros įstatymo 12 str.).

Valstybės, savivaldybių institucijoms ir įstaigoms, jų pareigūnams, tarnautojams, politinėms partijoms, politikams, visuomeninėms organizacijoms, visuomenės informavimo priemonėms, kitiems fiziniams ir juridiniams asmenims draudžiama duoti prokuratūrai

įstatymuose nenustatytų pavedimų ar įpareigojimų, kitaip kištis į prokurorų veiklą. Mėginimas paveikti prokurorą siekiant, kad jis priimtų neteisėtą sprendimą, yra kišimasis į prokuroro veiklą ir užtraukia atsakomybę pagal įstatymus.

Kalbant apie prokuroro statusą valdžių padalijimo sistemoje šiuo metu galiojančiuose įstatymuose, reikia paminėti Prokuratūros įstatymo 4 str. 2 d., pagal kurią įstatymų leidžiamoji valdžia, LR Seimas, be Konstitucijos 67 str. nurodytų įgaliojimų, dar atlieka prokuratūros parlamentinę kontrolę, taip pat nustato prokuratūros veiklos prioritetus. Tačiau Seimui kaip valdžios institucijai, Seimo nariams, kaip ir kitoms valstybės, savivaldybių institucijoms ir įstaigoms, jų pareigūnams ir tarnautojams, politinėms partijoms ir politikams, visuomeninėms organizacijoms ir visuomenės informavimo priemonėms, kitiems fiziniams ir juridiniams asmenims draudžiama duoti prokuratūrai įstatymuose nenustatytų pavedimų ar įpareigojimų arba kitaip kištis į prokurorų veiklą (Prokuratūros įstatymo 11 str. 3 d.). Seimo nariai negali kištis į konkrečių bylų nagrinėjimą, į atliekamą ikiteisminį tyrimą. Mėginimas paveikti prokurorą siekiant, kad jis priimtų neteisėtą sprendimą, yra kišimasis į prokuroro veiklą ir užtraukia atsakomybę pagal įstatymus (4 d.). Galima teigti, kad prokuratūros parlamentinę kontrolę sudaro prokuratūros veiklos teisėtumo užtikrinimas, apibrėžiant įstatymais prokurorų procesinę veiklą, įgaliojimų ribas, taip pat pritariant generalinio prokuroro kandidatūrai, bei sprendžiant jo atsakomybės klausimus. Kalbant apie parlamentinę kontrolę, pažymėtina, kad Seimas informaciją apie tyrimo įstaigų žinias, taip pat apie prokuratūros baudžiamosios bylos medžiagą, apie ikiteisminio tyrimo medžiagą gali gauti tik gavęs valstybės institucijos sutikimą, o panaudoti tą medžiagą atlikdamas tyrimą gali tik prokurorui sutikus.

Kalbant apie teisminę valdžią, valdžių padalijimo teorijoje nemažą įtaką turėjo teisminės valdžios atskyrimas nuo kitų valdžių. Teisminės valdžios savarankiškumas bei nepriklausomumas turėjo atimti galimybę įstatymų leidžiamajai bei vykdomajai valdžioms kištis į teismo veiklą vykdant teisingumą, ginant pažeistas asmenų teises ir laisves. Paminėtina, kad valdžių padalijimo principo kūrėjai gana griežtai laikėsi nuostatos, kad teismas savo veikloje privalo vadovautis tik galiojančia teise, veikti nepriklausomai ir vadovautis tik įstatymais (Konstitucijos 109, 110, 113, 114 str.). Reikia pažymėti, kad teisminė valdžia tapo savarankiška ir įgavo autoritetą ne iš karto. Teisminei valdžiai niekas „nedovanojo“ autoriteto ir nepriklausomumo, jį teismams teko išsikovoti nuo vykdomosios valdžios (pirmiausia valstybės vadovų), teismų nepriklausomumo būtinybę bei garantijas turėjo pripažinti ir įtvirtinti įstatymų leidžiamoji valdžia. Nepriklausoma teisminė valdžia atsirado Europoje maždaug nuo XIX a.

Skiriami šie pagrindiniai teisminės valdžios požymiai: 1) teisminė valdžia – tai valstybinės valdžios dalis, ją įgyvendina valstybiniai teismai, kuriems įstatymas suteikia atitinkamus įgaliojimus; 2) teisminės valdžios išimtinumas (Konstitucijos 109 str. 1 d.:

„Teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismai“); 3) teisminės valdžios nepriklausomumas; 4) teisminės valdžios veiklos procesinė tvarka, - teismų veiklą vykdančią teisingumą gali reglamentuoti tik įstatymai, bet ne žemesnės galios aktai. [36. P. 31-33].

Konstitucijos 5 str. 1 d. prasme Teismas yra Konstitucinis Teismas ir Teismai, nurodyti Konstitucijos 111 str. Remiantis Konstitucijos 110 str. „teisėjas negali taikyti įstatymo kuris prieštarauja Konstitucijai“. Pagal Konstitucijos 102 str. 1 d. Konstitucinis Teismas, kaip Konstitucijos viršenybės teisės sistemoje ir konstitucinio teisėtumo garantas, „sprendžia, ar įstatymai ir kiti Seimo aktai neprieštarauja Konstitucijai arba įstatymams“. Dėl teisės norminių aktų, nepriklausančių Konstitucinio Teismo kompetencijai, remiantis LR civilinio proceso kodekso (toliau CPK) 3 str. 4 d. atitinkamai sprendžia specializuoti (administraciniai) teismai.

Konstitucinio Teismo praktika prokuratūros vietos nustatymo valdžių sistemoje kito. Konstitucinis Teismas 1994 m. vasario 14 d. konstatavo, kad prokurorai yra traktuojami kaip teisminės valdžios sudedamoji dalis. Tokią poziciją buvo argumentuota būtent tuo, kad prokurorų funkcijos nustatytos Konstitucijos IX skirsnyje „Teismas“, 118 str. [16].

Šis Konstitucinio Teismo nutarimas, teisinėje bendruomenėje sukėlė nemažai diskusijų. Buvo teigiama, kad spręsti apie institucijos prigimtį vien iš to, kokiam teisės šaltinyje ar jos skyriuje ji minima yra ir neteisinga ir nelogiška. [48. P. 388-389]. Buvo pateikiamas ir toks pavyzdys: antai Konstitucinis Teismas nėra paminėtas Konstitucijos IX skirsnyje „Teismas“, bet ar tai reiškia, kad Konstitucinis Teismas nėra Lietuvos teisminės valdžios dalis? [44. P. 207].

Kad prokuroras pagal Konstituciją yra savarankiška teisminės valdžios sudedamoji dalis Konstitucinis Teismas taip pat yra pasisakęs 1995 m. gruodžio 6 d. nutarime. Jis pažymėjo, kad „Teismų statusas yra nustatytas Konstitucijos IX skirsnyje. Pagal Konstituciją prokurorai yra teisminės valdžios sudedamoji dalis, todėl jiems taikytini teismų nepriklausomumą apibūdinantys principai, tačiau atsižvelgiant į Konstitucijoje nustatytus ypatumus“. [17]. Tokių prokurorų konstitucinį statusą skelbė ir Konstitucinio Teismo 1997 m. spalio 1 d. [18] ir 1998 m. balandžio 21 d. [19] nutarimai. Tačiau nutarimuose pažymėta, kad prokuroras negali vykdyti teismams priskirtų teisingumo vykdymo funkcijų.

Konstitucinis Teismas 1999 m. vasario 5 d. nutarime [20], konstatavo, kad nors ir „Prokuratūros statuso apibrėžimas paliktas Konstitucijos IX skirsnyje „Teismas“. Tai reiškia, kad prokurorai ne priskiriami teisminei valdžiai, o įgyvendina teises ir pareigas, kurios yra artimos teismo funkcijoms. Iš to išplaukia Prokuratūros įstatyme suformuluotas apibūdinimas, kad prokuratūra yra valstybės institucija, atliekanti Konstitucijoje ir įstatymuose nustatytas funkcijas ir padedanti užtikrinti teisėtumą bei vykdyti teisingumą“. [54. P. 27]. Konstitucinio Teismo teiginys, kad prokuratūra yra teisminės valdžios sudedamoji dalis, pirmiausia reiškė tai,

kad prokuratūra kaip įstaiga gali būti teismo organizacinės struktūros grandis. Akivaizdu, kad Konstitucinis Teismas atibojo teismo organizacinę struktūrą nuo teismo funkcijos – teisingumo vykdymo. Konstitucinis Teismas 1999 m. vasario 5 d. nutarime pažymėjo, kad sugretinus Konstitucijos 109 ir 118 str. aiškiai matyti, kad teismo konstitucinė funkcija – teisingumo vykdymas – yra kitokia nei parengtinis tyrimas, baudžiamasis persekiojimas ar kaltinimo palaikymas. [20]. 1999 m. gruodžio 21 d. Konstitucinis Teismas laikosi nuostatos, kad „prokurorai nėra teisėjai, jie nevykdo teisingumo. Konstitucijoje jiems patikėta specifinė funkcija, kurios negalima tapatinti su teisminės valdžios įgyvendinimu“.[22].

Reikėtų paminėti, kad svarstant Konstitucijos 118 str. pakeitimo projektą, buvo įvairių nuomonių dėl prokuratūros priskyrimo (ar nepriskyrimo) prie kurios nors iš valdžių. [43]. Siūlomi Konstitucijos nuostatų pakeitimai numatė, kad LR prokuratūrą reikia laikyti savarankiška teisminės valdžios dalimi. Teisės institutas siūlomiems Konstitucijos pakeitimams iš esmės pritarė, tačiau pabrėžė, kad teisingumą vykdo tik teismai, ir dėl to prokurorų negalima vienareikšmiškai priskirti teisminei valdžiai. Tačiau prokurorus galima apibrėžti kaip teisėsaugos pareigūnus, vykdančius tam tikras teismines funkcijas.

Įsigaliojus 2003 m. Konstitucijos 118 str. naujai redakcijai [2], pakeitus Prokuratūros įstatymą [10], pasikeitė prokuratūros funkcijos ir statusas, - aktualu pasižiūrėti, ką apie prokuratūros konstitucinį statusą pasisakė Konstitucinis Teismas po šių pakeitimų įsigaliojimo.

Nuo 1999 m. Konstitucinio Teismo doktrina dėl prokurorų vietos valdžių sistemoje koreguojama ta kryptimi, kad labiau pabrėžiami teismų ir prokurorų skirtumai ir palaipsniui atsisakoma prokurorų, kaip teisminės valdžios sudedamosios dalies, interpretavimo. [38. P.52].

2004 m. gegužės 13 d. Konstitucinio Teismo nutarime paminėta, kad pasikeitus Konstitucijos 118 str. jau negalima remtis ankstesne Konstitucijos 118 str. redakcija pagrįstos konstitucinės doktrinos teiginiu, kad prokurorai yra teisminės valdžios sudedamoji dalis ir pabrėžta tai, kad prokuroro funkcijos yra kitokios nei teisingumo vykdymas. [23].

Konstitucinis Teismas 2004 m. gegužės 13 d. nutarime pabrėžė, kad „įsigaliojus Konstitucijos 118 str. pakeitimo įstatymui, Konstitucijos 118 str. yra nustatytas iš esmės kitoks nei iki tol buvęs prokuroro konstitucinis institutas: yra įtvirtintas kitoks nei iki tol prokurorų konstitucinis statusas; yra įtvirtinta institucija, kuri ankščiau Konstitucijoje nebuvo įvardyta – LR prokuratūra; nustatyta LR prokuratūros sistema, - ją sudaro Generalinė prokuratūra ir teritorinės prokuratūros; įtvirtinta LR generalinio prokuroro pareigybė ir nustatyta šio pareigūno skyrimo ir atleidimo iš pareigų tvarka ir kt. Todėl, nustačius iš esmės kitoki nei pirma buvęs prokuroro konstitucinį institutą ir Konstitucijoje įtvirtintus LR prokuratūros statusą ir sistemą, aiškinant Konstitucijos 118 str. nuostatas jau negalima remtis ankstesne Konstitucijos 118 str. redakcija pagrįstos konstitucinės doktrinos teiginiu, kad prokurorai yra teisminės valdžios sudedamoji

dalį (Konstitucinio Teismo 1994 m. vasario 14 d., 1995 m. gruodžio 6 d., 1997 m. spalio 1d., 1998 m. balandžio 21 d. nutarimai)". [23].

2004 m. gegužės 13 d. nutarime, Konstitucinis Teismas konstatavo, kad: „pagal Konstituciją LR prokuratūra - tai centralizuota, specifinius valdingus įgaliojimus turinti valstybės institucija, ji nepriskiriama Konstitucijos 5 str. 1 d. nurodytoms valstybės valdžią vykdančioms institucijoms. Ji nėra teisminės valdžios sudedamoji dalis. Konstitucijos 118 str. yra įtvirtintos prokurorų funkcijos. Konstitucijos 118 str. 3 d. yra įtvirtinta, kad prokuroras, vykdydamas savo funkcijas, yra nepriklausomas ir klauso tik įstatymo. Taigi prokuroras yra specifinius valdingus įgaliojimus turintis valstybės pareigūnas. Pagal Konstituciją niekas kitas, išskyrus prokurorą, negali organizuoti ikiteisminio tyrimo ir jam vadovauti, taip pat pagal Konstituciją niekas kitas, išskyrus prokurorą, negali palaikyti valstybinio kaltinimo baudžiamosiose bylose. Kartu pabrėžtina, kad pagal Konstituciją prokuroro funkcijos yra kitokios nei teisingumo vykdymas“. [23].

Minėtas Konstitucinio Teismo nutarimas valdžių padalijimo principo doktrinos formavimo požiūriu buvo įdomus ir tuo aspektu, kad Teismas šiame nutarime pažymėjo, jog, Konstitucijoje yra nurodytos ir kitos valstybės institucijos, kurios pagal Konstitucijos 5 str. nėra priskiriamos nei prie įstatymų leidžiamosios, nei prie vykdomosios, nei prie teisminės valdžios. Tarp tokių institucijų buvo paminėta ir prokuratūra. [25. P. 4]. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad pagal Konstituciją LR prokuratūra – tai centralizuota, specifinius valdingus įgaliojimus turinti valstybės institucija, nepriskiriama Konstitucijos 5 str. 1 d. nurodytoms valstybės valdžią vykdančioms institucijoms. [23]. Tai Teismas pakartojo ir 2006 m. sausio 16 d. nutarime. [24].

Kaip matome iš teisės specialistų ir kitų autorių pasisakymų, dėl prokuratūros konstitucinio statuso, prokuroro priskyrimą valdžių sistemai galime skirstyti į dvi dalis, - iki 2003 metų, kai buvo pakeistas Konstitucijos 118 str., 84 str. bei priimta Prokuratūros įstatymo nauja redakcija ir po jų. Kadangi įsigaliojus Konstitucijos 118 str. pakeitimo įstatymui šiame straipsnyje yra nustatytas iš esmės kitoks, nei pirma buvęs prokuroro konstitucinis institutas.

Kiekviena valstybinės valdžios, valdymo ar savivaldos institucija vykdo tam tikras funkcijas ir tam turi įgaliojimus, apibrėžtus Konstitucijoje ir jų veiklą reglamentuojančiuose įstatymuose. Kartu jokie įstatymai negali suteikti valdžios įstaigoms tokių įgaliojimų, kurie viršytų Konstitucijoje joms suteiktas galias. Tai tiesiogiai riboja Konstitucijos 7 str. 1 d., pagal kurią negalioja joks įstatymas ar kitas teisės aktas priešingas Konstitucijai. [40].

Kadangi prokurorų negalime priskirti nė prie vienos iš valdžių, toliau magistro darbe reiktų išsamiau pakalbėti apie prokurorų funkcijas. Ši analizė padės atskleisti prokuroro vaidmens valdžių padalijime procesinį aspektą. Norint išsamiau įgyvendinti šiuos uždavinius,

pradžiai bus aptarta prokuratūros statuso bei santykio su kitomis valdžiomis raida Lietuvoje, bei prokurorų vieta valdžių padalijimo sistemoje užsienyje.

1.2. Prokuratūros statuso bei santykio su kitomis valdžiomis raida Lietuvoje.

Terminas prokuratūra kilęs iš lotyniško žodžio „procurare“ (lietuviškai „rūpintis“). [37. P. 93]. Norint išsamiau atskleisti prokuratūros statuso ypatumus bei prokurorų įgaliojimų ištakas, reikėtų paanalizuoti, kaip kito Lietuvos prokuratūra ir jos funkcijos istoriniame laikmetyje.

Prokuratūra, kaip valstybinis įstatymų laikymosi priežiūros organas, Lietuvoje žinoma nuo XIX a. pirmosios pusės. 1864 m. prokuratūros veiklą Lietuvoje pradėjo reguliuoti Rusijos teisminiai statutai, kuriais remdamiesi prokurorų priežiūrą vykdė oberprokurorai, prokurorai ir jų padėjėjai. Šių pareigūnų veiklą kontroliavo Rusijos teisingumo ministras, kuris buvo laikomas generalprokuroru. Taigi, prokuratūra XIX a. buvo kontroliuojama vykdomosios valdžios ir apie prokurorų nepriklausomumą dar negalime kalbėti.

1922 m. Lietuvos Valstybės Konstitucijoje skelbiama, kad „Valstybės Valdžią vykdo Seimas, Vyriausybė ir Teismas.“ Taigi pirmą kartą valdžių padalijime atsirado Teismas kaip viena iš valdžių. Ankstesniuose pamatiniuose dėsniuose Vyriausius Valstybės Valdžios organus sudarė: Valstybės Prezidentas, Valstybės Taryba ir Ministrų Kabinetas. 1922 m. Konstitucijos V dalyje jau atsirado skyrelis Teismas. Tačiau nei šioje dalyje, nei kitose 1922 m. Konstitucijos dalyse prokuratūra nėra paminėta. 1928 m. Lietuvos Valstybės Konstitucijoje pakartotas teisminės valdžios apibrėžimas. Tačiau prokuroras taip pat nėra minimas.

1929 m. buvo priimti prokuratūros nuostatai, kurie dar labiau išplėtė prokuratūros kompetenciją. Nepriklausomoje tarpukario Lietuvoje galima išskirti du laikotarpius, susijusius su teisminės valdžios pokyčiais: 1) iki 1933 m. liepos 11 d., kada veikė laikinasis Lietuvos teismų santvarkos įstatymas, pakeitęs bei papildęs paveldėtą carinės Rusijos santvarkos įstatymą, ir 2) laikotarpį nuo 1933 m. liepos 11 d., kada pradėjo veikti naujai išleistas Lietuvos teismų santvarkos įstatymas. Iki 1933 m. prokurorai buvo vadinami valstybės gynėjais, o prokurorų padėjėjai – valstybės gynėjo padėjėjais. Po 1933 m. prie apygardų teismų, Apeliacinių rūmų ir Vyriausiojo Tribunolo buvo prokurorai ir jų padėjėjai. Jie rūpinosi bylų parengimu, dalyvavo teismų posėdžiuose, turėjo apeliacijos ir protesto teisę dėl išspręstų bylų. Vyriausiuoju prokuroru buvo teisingumo ministras, kuriam pavaldūs buvo visų teismų prokurorai ir jų padėjėjai.

1933 m. rugsėjo 15 d. įsigaliojus LR Teismų santvarkos įstatymui, Teisingumo ministras galėjo pavesti atlikti bet kokią tardymą apygardos teismo ar Apeliacinių Rūmų teisėjui. Tardymo priežiūrą vykdė prie atitinkamų teismų esantys prokurorai arba teisėjas. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad pastarųjų priežiūrą vykdė ne tik prokurorai, bet ir teisingumo ministras, kuris buvo vyriausiasis Respublikos prokuroras. Jeigu baudžiamoji byla buvo iškeliama 1938 m.

Konstitucijos 64 ir 65 str. tvarka (Ministriui Pirmininkui, Ministrams, Valstybės Kontrolieriui ar Prezidentui), jos priežiūrą vykdė Vyriausiojo Tribunolo prokuroras. To meto prokurorus skyrė ir atleido Respublikos Prezidentas Teisingumo ministro teikimu. [28. P.44].

1938 m. Lietuvos Konstitucijoje Valstybės Gynėjų funkcijos buvo apibūdinamos taip: „kiekviename Teisme yra Valstybės Gynėjas ir keletas jo padėjėjų. Valstybės gynėjai tai teismo valdininkai, kuriems pavesta kovoti su nusikaltimais; taigi, jie neturi jokio reikalo su civilinėmis, o vien tik su kriminalinėmis bylomis. Valstybės Gynėjai gauna pranešimus iš policijos apie visus žymesnius nusikaltimus, prižiūri policijos darbą kovoje su nusikaltimais, seka tardymą, tardymui pasibaigus rašo kaltinamąjį aktą ir teismo posėdį žodžiu įrodinėja teismo kaltę ir reikalauja iš teismo jam bausmės“. „Prokuratūra kriminalinėse bylose ir yra viena iš proceso šalių, arba šalis, kuri kaltina nusikaltėlį. Vadinasi, baudžiamosiose bylose pati valstybė per prokuratūrą ateina pagalbon nuskriaustam. Valstybė taip daro ne tik atskiram asmeniui, bet ir visai valstybei, kuri privalo saugoti visuomenę nuo nusikaltimų ir nusikaltėlių“. [54. P. 17-18].

Nuo 1940 m. rugpjūčio 3 d., kai Lietuva buvo prijungta prie Tarybų Socialistinių Respublikų sąjungos (toliau TSRS), jos teritorijoje įsigaliojo 1936 m. TSRS Konstitucija. 1940 m. rugpjūčio 25 d. Liaudies seimas priėmė Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos (toliau LTSR) Konstituciją. Toje Konstitucijoje buvo įtvirtinta, kad teisingumą Lietuvoje vykdo LTSR teismai. VII skyrius buvo Teismas ir Prokuratūra. „Čia gi Lietuvoje įvykęs perversmas perkėlė politinę galią į svetimos valstybės valdančiųjų socialinių jėgų rankas. Ir Lietuvos valstybės Konstitucija drauge su pačia valstybe tebuvo jau tikrai spekuliatyvinis žaislas tose rankose šių svetimų veiksmų tikslams“. [54. P. 19]. 1940 m. liepos 1 d. buvo paskelbtas Laikinas teismų santvarkos įstatymo pakeitimas, kurio tikslas buvo atleisti iš pareigų to meto gabius teismo darbuotojus ir sudaryti sąlygas tuometinei valdžiai parankiems asmenims, nors ir neturintiems reikiamo išsilavinimo, tapti teisėjais, teismo tardytojais, prokurorais arba jų padėjėjais. Sugriovus Lietuvos prokuratūrą, naujoji sistema pradėjo vykdyti savo funkcijas kaip sudėtinė TSRS prokuratūros dalis. Vadovaujantis TSRS įstatymais, paskirti TSRS prokuroras, apskričių ir miestų prokurorai.

Nacių okupuotoje Lietuvoje 1941 m. liepos 2 d. Laikinojo Lietuvos Ministrų kabineto nutarimu buvo panaikinti TSRS pirmosios okupacijos metu Lietuvoje taikyti įstatymai ir atkurti LR įstatymai, galioję iki 1940 m. birželio 15 d., ėmė veikti Lietuvos teismai. Vadovaujantis okupacinės valdžios potvarkiais, Lietuvos teritorijoje įsteigti Vokiečių teismas, veikęs prie generalinio komisaro Kaune, ir bendras visai Lietuvai Ypatingasis teismas, veikęs prie Vokiečių teismo. Prie Vokiečių teismo įstaigos ir skyrių įsteigta prokuratūra. Ji atliko kaltinamosios institucijos funkcijas ir prie ypatingojo teismo. Šių teismų teisėjus ir prokurorus skyrė Lietuvos generalinis komisaras. Visi šie trys teismai sprendė Vokietijos piliečių, vokiečių tautybės asmenų

bylas, gyventojų baudžiamąsias ir civilines bylas, kurios, vokiečių prokuroro nuomone, buvo susijusios su vokiečių interesais. Teismų valdžia įtakota okupacinės (vykdomosios) valdžios. [29. P. 463].

1944 m. TSRS reokupuotoje Lietuvoje buvo atkurtas LTSR 1940 m. Konstitucijos ir įstatymų galiojimas, taip pat veikusios valstybinės institucijos. Tais pačiais pagrindais veiklą atnaujino ir prokuratūra.

1978 m. balandžio 20 d. LTSR Aukščiausios Tarybos priimta LTSR Konstitucija, kurios 18 skirsnyje minima Prokuratūra. Vyriausias prokuroras buvo TSRS generalinis prokuroras, kuriam buvo pavaldūs LTSR prokuroras ir žemesnieji prokurorai. Pagrindinės prokuroro funkcijos buvo vykdyti aukščiausiąją priežiūrą, kad visi tiksliai ir vienodai vykdytu įstatymus. Vykdydamas aukščiausiąją teisėtumo laikymosi priežiūrą, LTSR prokuroras orientavo respublikos prokuratūros aparatą bei rajonų, miestų prokuratūras stiprinti kovą su pasikėsinimais į socialistinę nuosavybę bei piliečių darbinės, politinės ir kitas teises ir teisėtus interesus. [30. P.137].

1988 m. birželio 3 d. buvo pradėti naujos LTSR Konstitucijos projekto rengimo darbai. Pirmą kartą prabilta apie naują LTSR prokuratūros statusą. Buvo numatyta, kad LTSR prokurorą skirs nebe TSRS generalinis prokuroras, o LTSR Aukščiausioji Taryba. Rajonų ir miestų prokurorus tvirtins ne TSRS generalinis prokuroras, o LTSR Aukščiausios Tarybos Prezidiumas LTSR prokuroro teikimu. Buvo deklaruota, kad prokuratūros organai vykdo savo įgaliojimus nepriklausomai nuo bet kurių valdžios organų, būdami pavaldūs tik LTSR prokurorui ir atskaitingi LTSR Aukščiausiai Tarybai bei jos Prezidiumui. [54. P.21].

1990 m. vasario 24 d. įvyko rinkimai į LTSR Aukščiausią Tarybą. Sąjūdžio rinkiminėje programoje, kurią iš esmės parėmė elektorato dauguma, deklaruota, kad teismai ir teisėsaugos institucijos turi būti nepriklausomi nuo vykdomosios valdžios, politinės ir partinės įtakos. Teismų sistemą turėtų sudaryti miestų ir rajonų, apygardų teismai ir Aukščiausiasis Teismas. Programoje numatyta įsteigti Konstitucinį ir administracinius teismus, o tardymo institucijos, pataisos darbų įstaigos ir kalėjimai turėtų būti pavaldūs Teisingumo ministerijai. [54. P. 346].

Priėmus LR Laikinąjį Pagrindinį Įstatymą, netrukus buvo pradėti Konstitucinio projekto rengimo darbai. 1990 m. lapkričio 7 d. Aukščiausios Tarybos – Atkuriamojo Seimo Prezidiumas patvirtino Konstitucijos rengimo grupę, kuri 1991 m. gegužės 10 d. paskelbė Konstitucijos koncepcijos metmenis. Metmenyse aiškiai formuluota, kad prokuratūra yra teisminės valdžios dalis ir vykdo baudžiamąjį persekiojimą, atlieka parengtinį tardymą, gina valstybės interesus teisminėse bylose. Numatyta, kad LR generalinį prokurorą skiria Respublikos Prezidentas, gavęs išankstinį Seimo pritarimą.

Prokuratūros teisinio statuso nustatymas 1992 m. Konstitucijoje, buvo sudėtingiausias to meto uždavinys politikams ir teisėsaugininkams. Ankščiau minėtose diskusijose dėl prokuratūros statuso išryškėjo tokie alternatyvūs pasiūlymai: 1) perimti 1918-1940 metų LR patirtį (tuo metu Vyriausiasis prokuroras buvo Teisingumo ministras); 2) prokuroro statusą Konstitucijoje įtvirtinti atsižvelgiant į veikiančią prokuratūros sistemą; 3) rasti kompromisą, tarp to kas buvo ir yra ir neardyti jau funkcionuojančios struktūros. Vertinta ir Europos demokratių valstybių patirtis nustatant prokuratūros statusą ir vietą valstybės institucijų sandaroje. Beje, ši patirtis buvo ir yra skirtinga, o įvairovę nulemia kiekvienos valstybinės sistemos tradicijos, istorinės raidos dėsniumai ir kita. Štai Austrijoje, Švedijoje, Italijoje, Portugalijoje prokuratūra funkcionuoja kaip teisminės valdžios dalis, o Lenkijoje, Prancūzijoje, Belgijoje, Danijoje, Estijoje ji veikia vykdomosios valdžios jurisdikcijos zonoje. [54. P.24].

„Yra žinomi trys prokurorų veiklos organizavimo modeliai (neaptariant įvairių jų variacijų). Pirmajame modelyje prokurorai yra vykdomosios valdžios dalis, antrajame – teisminės valdžios dalis arba yra su ja susijusi („prie teismų“), trečiajame prokuratūra yra savarankiška valdžios įstaigų sistema. Pastarasis, iš sovietmečio paveldėtas, modelis buvo įtvirtintas Laikinajame Pagrindiniame Įstatyme. Priimant Konstituciją ir toliau plėtojant konstitucinę doktriną šio modelio buvo atsisakyta“. [43]. Vis tik Konstitucijos rengėjai neatsakė į daugelį aktualių klausimų dėl stabilios prokuratūros ir jos statuso. Diskusijos baigėsi kompromisu ir buvo rastas laikinas sprendimas. [51].

1992 m. spalio 25 d. Konstitucijoje IX skirsnyje „Teismas“ buvo numatytas 118 str., kuris skelbė, kad: „Valstybinį kaltinimą baudžiamosiose bylose palaiko, baudžiamąjį persekiojimą vykdo ir kvotos organų veiklą kontroliuoja prokurorai. Parengtinį tardymą atlieka tardytojai. Prokurorų ir tardytojų skyrimo tvarką ir jų statusą nustato įstatymas“. Tačiau šiuo straipsniu nebuvo aiškiai apibrėžtas prokuratūros statusas bei užtikrintas stabilus prokuratūros, kaip konstitucinės institucijos, funkcionavimas teisėtvarkoje. Tai pagrindžia Konstitucijos „Baigiamųjų nuostatų“ 153 str., kuris skelbia, kad kai Konstitucija bus priimta referendumu, LR Seimas iki 1993 m. spalio 25 d. 3/5 visų Seimo narių balsų dauguma galės pakeisti kai kurias Konstitucijos nuostatas, taip pat ir tą, kuri yra 118 str. Tačiau LR Seimas taip ir nepasinaudojo Konstitucijos leidėjo suteikta teise, lengvesniu būdu pataisyti Konstitucijos 118 str.

Svarbus veiksnys, turėjęs įtakos prokuratūros konstituciniam statusui, teisinės sistemos pertvarkymui yra 1993 metų Seimo priimtos Teisinės sistemos reformos metmenys (toliau Metmenys). [11]. Metmenyse rašyta, kad prokuratūra turi būti pertvarkoma laipsniškai, atsižvelgiant į įstatymų parengimą, taip pat teismų, Seimo kontrolierių, valstybės kontrolės ir kitų institucijų tikrąjį pasirengimą perimti dalį dabartinių prokuratūros funkcijų. Prokuratūra

turės atlikti galiojančiuose įstatymuose numatytas funkcijas, kol LR Seimas nepriims sprendimų dėl šių funkcijų nutraukimo arba jų pervedimo kitoms valstybės institucijoms.

Metmenyse prokuratūra apibūdinta kaip teisinė institucija, kurios pagrindinė funkcija yra baudžiamasis persekiojimas. Sprendžiant institucijos struktūros problemą planuota, kad Generalinė prokuratūra veiks prie Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, bus sudaryta prokuratūra prie Apeliacinio teismo, o apygardų ir apylinkių prokuratūros – prie atitinkamų teismų. Išreikšta nuostata, kad generalinį prokurorą ir jo pavaduotojus turėtų skirti ir atleisti Respublikos Prezidentas. Pabrėžiant, kad nagrinėjant baudžiamąją bylą teisme prokuroras yra tokia pati šalis kaip ir gynėjas, buvo skelbiama, kad pagrindinės prokuroro priedermės turi būti: valstybinio kaltinimo palaikymas baudžiamosiose bylose; baudžiamojo persekiojimo vykdymas; kvotos institucijų veiklos kontrolė. Be nurodytų įgaliojimų, formuluota prokuroro galimybė pareikšti civilinį ieškinį, jei tai būtų susiję su baudžiamuoju persekiojimu arba baudžiamosios bylos nagrinėjimu teisme, taip pat kitais įstatyme numatytais atvejais. [54. P. 25].

Reikėtų panagrinėti 1994 m. spalio 13 d. priimtą LR prokuratūros įstatymą. [10]. Jame buvo skelbiama, kad prokuratūra yra valstybės institucija, atliekanti Konstitucijoje, Prokuratūros įstatyme ar kituose įstatymuose nustatytas funkcijas. Prokuratūra buvo apibūdinta kaip prokurorų ir darbuotojų visuma, savarankiška teisminės valdžios dalis. Taip pat apibrėžta, kad prokuratūra padeda užtikrinti teisėtumą ir teismui vykdyti teisingumą. Taigi pats įstatymas prokuratūrą laikė teisminės valdžios dalimi. Šiame įstatyme nurodytos šios prokuratūros funkcijos: 1) pradėti ir vykdyti baudžiamąjį persekiojimą; 2) kontroliuoti kvotos institucijų veiklą; 3) atlikti parengtinį tardymą; 4) palaikyti valstybinį kaltinimą; 5) kontroliuoti nuosprendžių vykdymą; 6) derinti kvotos ir parengtinio tardymo institucijų veiksmus, nukreiptus prieš nusikalstamumą; 7) kitos. Prokuratūros įstatyme taip pat buvo nustatyta prokuratūros sandara, - prokuratūrą sudaro Generalinė prokuratūra bei teritorinės prokuratūros (apygardų prokuratūros bei apylinkių prokuratūros), kuri išlikus iki šiol.

Kalbant apie prokurorų statuso raidą, reikia paminėti ir 1994 m. gegužės 13 d. priimtą LR Teismų įstatymą [13], į kurį įtrauktas specialus XV skirsnis „Prokuratūra“. Taigi ir pagal šį įstatymą prokuratūra buvo priskiriama teisminei valdžiai, prokuratūros veikė prie teismų. Minėtas įstatymo skirsnis reglamentuoja prokuratūros struktūrą, kuri yra: Generalinė prokuratūra prie Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, apygardų prokuratūros prie apygardų teismų, apylinkių prokuratūros prie apylinkių teismų.

Nustatant prokuroro dalyvavimą teisiniame procese, pažymėta, kad „nagrinėjant baudžiamąją bylą teisme prokuroras negali turėti daugiau teisių negu gynėjas“. Prof. dr. J. Žilys, aprašydamas prokuratūros statuso raidą, minėjo, kad Teismų įstatyme buvo padarytas žingsnis grįžtant prie 1918-1940 m. LR veikusios prokuratūros sistemos. [54. P. 26]. Manytume, kad apie

tai galima kalbėti tik formaliai. Iš tarpukario Lietuvos paimta tik organizacinės struktūros dalis, visa kita praktikoje neįgyvendinta.

Tolimesnė prokuratūros reformos seka buvo nustatyta 1998 m. birželio 25 d. Teisinės sistemos reformos (nauja redakcija) metmenyse (toliau Metmenys (nauja redakcija)), kurios 2002 m. lapkričio 19 d. buvo pakoreguotos Seimo nutarimu. Šių Metmenų (nauja redakcija) skirtumas nuo 1993 m. Metmenų yra toks, kad naujuose metmenyse nebuvo nustatyta, kad prokuratūros veikia prie Aukščiausiojo Teismo, Apeliacinio teismo, apygardų ir apylinkių teismų. Atitinkamai pakeičiamas ir Teismų įstatymas [14], kuriame nebelieka atskiro XV skyriaus, skirto prokuratūros statusui apibrėžti. Perskirstomas prokuratūros funkcijų vykdymas. Kaip teigiama Metmenyse (nauja redakcija), „pagrindinis baudžiamojo persekiojimo krūvis perkeliamas į apygardų ir miestų bei rajonų prokuratūras. Šis krūvis padalijamas tarp šių grandžių tolygiai, atsižvelgiant į darbo mastą, pareigūnų kompetenciją ir kvalifikaciją, tiriamų bylų sudėtingumą ir teisingumą“. [12].

Siekiant išsiaiškinti prokuroro statusą valdžių padalijimo sistemoje, atlikome prokurorų sociologinę apklausą, susijusią su prokuroro statusu valdžių padalijimo sistemoje (anketos pvz. pateikiamas 1 priede). Tyrime naudotas metodas - anketinė apklausa (Vilniaus ir Kauno teritorinių prokuratūrų prokurorų), apklausos tikslas - išsiaiškinti nešališką požiūrį, kokiai valdžiai prokurorai priskirtą prokuratūrą pagal prokurorams Konstitucijos bei įstatymų apibrėžtą jų statusą bei priskirtas funkcijas, įgyvendinamas prokurorų praktinėje veikloje, ar nepriskirtų jokiai. Absoliuti dauguma respondentų (70 proc.) prokuratūrą priskiria teisminei valdžiai, tačiau nemažai respondentų jos nepriskyrė jokiai valdžiai, vieni pabrėždami prokuratūros nepriklausomumą, kiti kaip instituciją, padedančią užtikrinti teisėtumą, tretį akcentavo prokuratūros vaidmenį ikiteisminiame tyrime. Buvo respondentų prokuratūrą priskyrusių prie vykdomosios valdžios, ar net abejoms (vykdomajai ir teisminei) valdžioms (po 10 proc.). Iš tyrimo bei aptarto prokuratūros statuso raidos, galime matyti, kad prokuratūra pradžioje buvo įtakojama vykdomosios valdžios, vėliau vis labiau buvo susijusi su teismine valdžia, net buvo laikoma jos sudėtine dalimi. Net iki šiol kyla diskusijų, ar prokuratūros ir toliau nereikėtų priskirti prie teisminės valdžios.

Apžvelgus prokuroro statuso raidą, palyginus su kitų valstybių prokurorų nustatyta vieta valdžių padalijimo sistemoje, galima teigti, kad teisės aktų suteiktų įgaliojimų vykdant priskirtas funkcijas atžvilgiu prokuratūra yra susijusi tiek su teismine, tiek su vykdomąja valdžiomis, netgi iš dalies su įstatymų leidžiamąja valdžia.

1.3. Prokuroro statuso organizavimo modeliai užsienio šalyse.

Prieš tai magistro darbe išsiaiškinome, kad prokuroras Lietuvoje yra savarankiškas ir nepriklauso nei vienai valdžiai. Tačiau norint geriau suprasti prokuroro statusą valdžių padalijimo sistemoje taip pat nustatyti, ar tokia jo padėtis yra gera, reikalinga pažvelgti platesne amplitude ir paanalizuoti prokuratūros instituto teisinę padėtį už Lietuvos ribų, tai yra kitose kontinentinės ir bendrosios teisės sistemų valstybėse bei atsižvelgti į tarptautinius dokumentus, kalbančius apie prokurorų teisinį statusą, taip pat jo vietą valdžių padalijimo sistemoje.

Pirmieji Europiniai norminio pobūdžio dokumentai, kuriuose aptariamas prokuratūros statusas, buvo 1987m. Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacija R 8718 „Dėl kriminalinės justicijos supaprastinimo“. Kitas Europos valstybių nacionalinėms prokuratūroms svarbus ir naudingas dokumentas 2000 m. spalio 16 d. Komiteto priimta rekomendacija „Prokuratūros vaidmuo kriminalinės justicijos sistemoje“ (toliau Rekomendacija). [4]. Kalbant apie prokuratūros ir vykdomosios bei įstatymų leidžiamosios valdžios santykius Rekomendacijoje pasakyta, kad šalyse kuriose prokuratūra nepriklauso nuo vyriausybės, valstybė privalo imtis visų įmanomų priemonių, kad prokuratūros nepriklausomybės pobūdis ir apimtis būtų nustatyti įstatymais. Toks aiškus nepriklausomybės apibrėžimas padėtų išvengti pagrindinės veiklos, galinčios pakenkti šiam principui, taip pat prokuratūros savanaudiško pasyvumo.

Dėl prokuratūros ir teisėjų santykių Rekomendacijoje pabrėžiama, kad valstybės turi imtis visų įmanomų priemonių, kad įstatymai apibrėžtų prokuratūros pareigūnų teisinį statusą, kompetenciją ir proceso vaidmenį, kad teisėjų nepriklausomybei ir bešališkumui nesukeltų jokių teisinių abejonių. Taip pat labai svarbu, kad valstybė garantuotų, kad niekas negali vienu metu eiti prokuratūros pareigūno ir teisėjo pareigų.

Kalbant apie prokuratūros ir vykdomosios bei įstatymų leidžiamosios valdžių santykių Taryba rekomendavo, kad valstybės turi imtis atitinkamų priemonių, kad užtikrintų prokuratūros pareigūnams galimybę atlikti jiems pavestas užduotis be neteisėto kišimosi ir nerizikuojant be reikalo būti patrauktiems civilinėn, baudžiamojon ar kiton atsakomybėn. Tačiau prokuratūra reguliariai ir viešai privalo atsiskaityti už savo veiklą ir ypatingai už prioritetų įgyvendinimą. Prokuratūra neturi kištis į įstatymų leidžiamosios ar vykdomosios valdžios kompetenciją. [4].

Prokuratūros nepriklausomybės pobūdis ir dydis turi būti nustatyti įstatymais. Teisinė Europa pasidalija į dvi puses, - vienoje pusėje teisinės sistemos, ginančios visišką prokuratūros nepriklausomybę nuo įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios, o kitoje – sistemos, kuriose prokuratūra išlieka pavaldi vienai ar kitai valdžiai, tačiau jai suteikiama didesnė ar mažesnė autonomija. Lietuvą pagal šiuo metu prokuratūros statusą apibrėžiančius įstatymus

reikėtų priskirti prie pirmosios grupės. Nors Rekomendacija nėra privaloma ir kiekviena valstybė gali pasirinkti ar inkorporuoti tai į nacionalinę teisės sistemą, tačiau dauguma Europos valstybių (tarp jų ir Lietuva) atsižvelgė į šios Rekomendacijos nuostatas.

Kalbant apie prokurorų ir teisėjų santykius, rekomenduojama pašalinti visą dviprasmiškumą iš prokurorų ir teisėjų statuso ir abipusio vaidmens, siekiant, kad jų tapatybė būtų aiški visuomenei. Glaudūs ryšiai tarp prokuratūros pareigūnų ir teisėjų neturi paveikti teisėjų bešališkumo. Tačiau Lietuvos įstatymuose tokį aiškų teisminės valdžios bei prokuratūros atribojimą sudėtinga išvegti, neretai prokuratūra dar vis priskiriama teisminei valdžiai, nors ir buvo pakeisti atitinkami įstatymai, net koreguotas Konstitucijos 118 str., bei Konstitucinis Teismas palaipsniui savo nutarimuose atribojo Lietuvos prokuratūrą nuo teisminės valdžios.

Galima teigti, kad europinės valdymo institucijos siekia unifikuoti Europos Bendrijos valstybių baudžiamąją ir procesinę teisnę, o procedūrinius veiksmus planuoja spręsti per Europos prokuroro pareigybę. Tai galėtų patvirtinti LR 2004 m. lapkričio 11 d. įstatymas „Dėl Sutarties dėl Konstitucijos Europai ratifikavimo“, kurio 274 str. nustato, kad, siekiant kovoti su Europos Sąjungos finansiniams interesams kenkiančiais nusikaltimais, Europos Tarybos priimamų europinių įstatymų Eurojust pagrindu galima įkurti Europos prokuratūrą. Galima teigti, kad Europos prokuratūros teisinė padėtis bus plėtojama ir toliau, nes kaip tik tokios perspektyvos yra aiškiai numatytos sutartyje „Dėl Konstitucijos Europai“. [38. P. 71-73].

Įvairiose pasaulio šalyse prokuratūros vieta teisėsaugos institucijų sistemoje yra nevienoda. Viduramžiais prokuroro teisinis statusas buvo panašus įvairiose Europos šalyse, tačiau baigiantis feodaliniam laikotarpiu, prokuroro vykdomos procedūros nukrypo pagal tai, kurios teisinės sistemos valstybėje jis buvo.

Didžioji Britanija, kuri tradiciškai priskiriama prie bendrosios teisinės sistemos, ilgai buvo nusiteikusi priešiška prokuratūros institucijos kūrimuisi, skirtai išsiaiškinti sunkius nusikaltimus, tam turėjo pakakti policijos. Tik 1985 m. susikūrė Karališkojo persekiojimo tarnyba (*Crown Prosecution Service*). XIX a. pasikeitus policijos struktūrai ir jos funkcijoms, ji tapo atsakinga už kaltinimus, kurie tapo valstybiniais, netgi tuomet, kai atrodė, jog policijos pareigūnas veikia tik kaip paprastas pilietis. [32. P. 417]. Šio ilgalaikio priešinimosi rezultatas karališkam prokurorui buvo tas, kad prokurorų galimybės yra labai ribotos palyginus su Europa. Prokuroras yra atskaitingas Karališkajai (vykdomajai) valdžiai. [5]. Reikia paminėti, kad Didžiosios Britanijos karališkoji prokuratūros institucija nėra minima jos Konstitucijoje. [52. P. 127-128]. Paminėtina, kad Anglijos piliečiams išliko baudžiamojo persekiojimo iniciatyvos teisė tais atvejais, kai valdžios įstaigos nieko nedaro. JAV piliečiai taip pat gali įteikti teisėjui prašymą įpareigoti prokuratūrą imtis tyrimo. [31. P. 49-59].

Europoje tradicijos buvo skirtingos, atsižvelgiant į istorinės raidos dėsningumus, bei priklausomai nuo to, kurie valstybės centriniai organai prokurorui darydavo įtaką, prokuratūros statusas buvo formuojamas nevienodai. Prokuratūros institucija kilus iš Prancūzijos vykdomosios valdžios skleidėjo modelio. Tardymo tradicijos kilo iš valstybės įsikišimo, kada bažnyčia numalšindavo nusikaltimus. Prokuratūrų skirtumai kontinentinės teisinės sistemos valstybėse atsirado dėl skirtingo prokuratūros santykio su politine valdžia ir padėties, kurią atspindi tos valstybės vidinė struktūra.

Švedijoje, Suomijoje, Portugalijoje, Italijoje, Ispanijoje, Austrijoje prokuratūra yra teisminės valdžios dalis. Pvz., Suomijos Konstitucijos IX skyriuje „Teisingumo vykdymas“ 104 str. skirtas prokurorams. Jis skelbia, kad „Prokuratūrai vadovauja aukščiausiasis prokuroras ir Respublikos Prezidento skiriamas generalinis prokuroras“. [52. P. 155].

Vokietijoje prokuratūros veikia prie teismų. Prie trijų aukščiausių pakopų teismų sudarytos atitinkamo lygio prokuratūros. Vokietijos teisinėje literatūroje nėra visiškai sutariama, kuriai valdžios šakai – teisminei ar vykdomajai – priklauso prokuratūra. Jos padėtis yra tarpinė – ji turi kai kurių vykdomosios valdžios bruožų (žemesnių prokurorų pavaldumas aukštesniems, tam tikras prokurorų pavaldumas teisingumo ministrui), bet, nepaisant to, prokuratūra yra arčiau teisminės valdžios.

Prokuratūra Austrijoje susideda iš trijų grandžių. Ten yra prokuratūros prie pirmosios ir antrosios instancijos bei prie Aukščiausiojo Teismo. Kaip teigiama prokuratūros įstatyme, prokuratūra Austrijoje yra savarankiška, nuo teismų nepriklausanti teisingumo administracinė įstaiga. Pagrindinė prokuratūros funkcija – palaikyti kaltinimą. Proceso metu prokuratūra yra procesinė šalis, tačiau ji yra įpareigota objektyviai pateikti visą turimą medžiagą. Aukštesnio prokuroro nurodymai žemesniam yra privalomi. [33. P. 41].

Reikia pažymėti, kad yra valstybių prokurorą priskiriančių prie vykdomosios valdžios, - Lenkija, Prancūzija, Belgija, Estija, Danija. Šiose valstybėse prokuratūra yra teisingumo ministerijos sudėtyje.

Belgijoje, Karalius, patariamasis teisingumo ministro, skiria ir nušalina prokuratūros narius (Belgijos Konstitucijos 153 str.). Prokurorai (*Magistrats du perquet*) nepriima sprendimų, tiesiog užtikrina tikslų įstatymų taikymą ir baudžiamosiose bylose paskelbia sprendimus. Prokurorai nepriklauso teismams ir tribunolams, todėl baudžiamieji teismai neturi galios jiems drausti ar nepritarti jų veiksams. Kalbant apie prokurorų santykį su teisingumo ministerija ši nepriklausomybė yra reliatyvi. [32. P. 90].

Prancūzijoje prokurorai ir teisėjai turi vieną pavadinimą „magistratai“. Jie nesunkiai gali keistis pareigomis. 1958 m. Prancūzijos Konstitucijos VIII skirsnis „Teisminė valdžia“ 65 str. sako, kad: „Aukščiausiai magistratūros tarybai pirmininkauja Respublikos prezidentas.

Teisingumo ministras pagal teisę yra vicepirmininkas. Jis gali pavaduoti Respublikos prezidentą. Aukščiausioji magistratūros taryba sudaro dvi kolegijas: viena yra kompetentinga spręsti dėl teisėjų, o kita – dėl prokurorų. Kolegija, kompetentinga spręsti dėl prokurorų, teikia savo išvadas skiriant prokurorus, išskyrus pareigybes, į kurias skiria Ministrų Taryba. Ji teikia savo išvadą dėl drausminių sankcijų prokurorams“. [52. P.23-24]. Prokuroras yra privaloma šalis, baudžiamuosiuose procesuose atstovaujanti valstybiniam interesams. Pagal civilinę teisę jis nei vienai iš šalių neatsako už savo pareigybinius veiksmus; nei viena iš šalių neturi teisės prokuroro nušalinti nuo savo bylos. Tarnyba yra hierarchinės struktūros. Visuose baudžiamuosiuose procesuose, nesvarbu ar jie būtų bendrojo pobūdžio (pvz. dėl tvarkos), specifinio pobūdžio (pvz. proceso parinkimas atsižvelgiant į ginčą), individualaus pobūdžio (pvz. konkrečios bylos nagrinėjimas) visi prokurorai turi remtis savo tiesioginio viršininko direktyvomis.

Hierarchijos viršuje yra teisingumo ministras, kuriam pavaldūs generalinis prokuroras ir apeliacinio teismo generalinis prokuroras. Pastarajam yra pavaldūs valstybės prokurorai. Generaliniams prokurorams hierarchiškai pavaldūs yra generaliniai advokatai, prokuratūrų vadovai. Jie netgi gali užimti jų padėjėjų vietą bet kuriuo baudžiamąjo proceso metu arba gali padėjėjams paskirti atlikti bet kurią generalinio prokuroro užduotį: pateikti ieškinį, parašyti ieškinio santrauką, dalyvauti teismo procesuose ir klausymuose, kurių metu yra paskelbiamas teismo sprendimas, ar įvykdyti bausmę. Ši hierarchinė sistema, labai geras tipiškas prokuroro priskiriamumo vykdomajai valdžiai pavyzdys. Prokurorai yra pavaldūs teisingumo ministrai bei aukštesniam prokurorui. Tai būdinga vykdomajai valdžiai.

Rusijos Federacijoje pagal dabartinius įstatymus prokuratūra yra savarankiška teisėsaugos institucija, nors pažymėtina, kad Rusijos Konstitucijoje (kaip ir Lietuvos Konstitucijoje) apie prokuratūros institutą kalbama 129 str. 7 skirsnyje „Teisminė valdžia“. „Rusijos Federacijos prokuratūra sudaro vientisą centralizuotą sistemą, pagal kurią žemesnio rango prokurorai yra pavaldūs aukštesnio rango prokurorams ir Rusijos Federacijos generaliniam prokurorui“ (129 str. 1 d.). [52. P.323]. Prokuratūros teisinis statusas panašus yra ir kitose buvusiose sovietinėse respublikose, - pvz. Latvijoje bei Moldovoje, tačiau šių valstybių Konstitucijose prokuratūros institutas nėra minimas.

Latvijos Respublikos Baudžiamąjo proceso kodekso (toliau – Latvijos BPK) 36 str. nustatyta, kad prokuroras baudžiamajame procese vykdo tardymo priežiūros, tardymo, baudžiamąjo persekiojimo, valstybinio kaltinimo palaikymo ir kitas Įstatyme nustatytas funkcijas. Taip pat įstatymo nustatytais atvejais, prokuroras priima sprendimą dėl baudžiamąjo proceso pradžios ir pats vykdo tardymą. Prokuroras, kuris prižiūri tardymą, vadinamas prižiūrinčiu prokuroru. Latvijos BPK 38 str. sako, kad prižiūrintis prokuroras nuo to momento, kai perima vadovavimą baudžiamajam procesui ir priima sprendimą dėl baudžiamąjo

persekiojimo pradžios, prižiūri procesą. [7]. Kaip matome, Latvijoje yra išlikusios baudžiamojo persekiojimo ir tardymo sąvokos. Tačiau prokuroras neatlieka viso ikiteisminio tyrimo, jis perima reguliuoti procesą tik nuo patraukimo baudžiamajon atsakomybės momento. Tyrimo stadijoje procesą reguliuoja tardytojas (Latvijos BPK 27 str. 2 d. 1 p.) ir tik išskirtiniais atvejais, tyrimo stadijoje generalinis prokuroras, Generalinės prokuratūros arba teismo apygardos Baudžiamosios teisės departamento vyresnysis prokuroras gali skirti procesą reguliuojančiu asmeniu prokurorą.

Moldovos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau Moldovos BPK) 51 str. 1 d. prokuroras apibūdinamas kaip pareigūnas, kuris savo kompetencijos ribose, valstybės vardu vykdo baudžiamąjį persekiojimą, teikia teismui kaltinimą ir vykdo kitas pareigas, numatytas šiame kodekse. [15]. Prokuroras, dalyvaujantis baudžiamajame procese, vykdo valstybinio kaltintojo funkcijas. Moldovoje (kaip ir Latvijoje) prokuroras perima reguliuoti procesą tik nuo patraukimo baudžiamajon atsakomybės momento.

Taigi, aptariant prokuratūros statusą skirtingose valstybėse ryškėja trys tendencijos, kurios buvo įtvirtintos ir Europos Tarybos Rekomendacijoje: 1) prokuratūra priskiriama prie teisminės valdžios (Švedija, Suomija, Portugalija, Italija, Ispanija, Austrija ir kitos); 2) prokuratūra priskiriama prie vykdomosios valdžios (Prancūzija, Belgija, Estija, Danija, Lenkija ir kitos); 3) prokuratūra nėra priskiriama nė vienai iš valdžių, nors ir yra veikama vienos ar kelių valdžios institucijų, veikiant valdžių pasidalijimo principui (Lietuva, Rusija, Latvija, Moldova ir kitos).

Kokį modelį valstybės yra pasirinkusios priklauso nuo kiekvienos valstybės teisinių tradicijų, teisinės sistemos, kultūros bei istorinių tradicijų. Negalima pasakyti, kad kažkuris modelis yra pranašesnis, svarbiausia, kad įstatymiškai būtų reglamentuotas prokuratūros statusas, kad būtų prokurorams suteiktos tam tikros nepriklausomumo garantijos, kad nebūtų varžomos asmenų teisės bei laisvės, taip pat, kad būtų išvengta prokurorų savivalės.

2. DABARTINĖ PROKURORO TEISINĖ PADĖTIS LIETUVOJE.

2.1. Prokuroro įgaliojimai ir funkcijos ikiteisminio tyrimo metu.

Ikiteisminis tyrimas užima svarbią vietą baudžiamajame procese. Nuo jo pradėjimo greitumo, leistinių tyrimo būdų ir priemonių naudojimo, jo kokybiškumo ir teisėtumo priklauso baudžiamąjo proceso tikslų įgyvendinimas. Todėl aktualu pažvelgti, kokios yra prokuroro funkcijos bei jų realizavimo ikiteisminiame tyrime teisiniai ir praktiniai klausimai, taip pat aptarti aktualias prokurorų procesinėje veikloje išskylančias problemas.

Ikiteisminis tyrimas – tai proceso stadija, kuri trunka nuo sprendimo pradėti ikiteisminį tyrimą iki bylos su kaltinamuoju aktu perdavimo teismui. Tai pirmoji baudžiamąjo proceso stadija, jo pradėjimas reiškia ir baudžiamąjo proceso pradėjimą. Pats stadijos pradėjimas rodo, kad tai procesinė veikla, vykdoma iki bylos perdavimo teismui. Tai labai svarbu teismui, kadangi jis gali vykdyti teisingumą tik tuomet, kai yra aišku koks asmuo yra kaltinamas dėl nusikalstamos veikos padarymo ir kuo kaltinimas yra grindžiamas. Tai yra ikiteisminio tyrimo stadijos uždaviniai, kylantys iš BPK 1 ir 2 str. nuostatų.

Svarbiausi sprendimai baudžiamajame procese priimami įstatymų įgaliotų teisėsaugos pareigūnų ir teismo valia, - teisėsaugos pareigūnai, numato ikiteisminio tyrimo apimtį, o teismas, nagrinėjant byla teisme, atliktus veiksmus. Proceso subjektus skirstant pagal jų procesinės veiklos paskirtį išskiriama valstybės institucijų, pareigūnų grupė: teismas, ikiteisminio tyrimo teisėjas, prokuroras, ikiteisminio tyrimo įstaigos (jų pareigūnai). Šiuos pareigūnus jungia bendras interesas atskleisti nusikalstamą veiką ir įvykdyti teisingumą, todėl šie subjektai turi bendradarbiauti tarpusavyje ir yra išskiriami į atskirą grupę. Baudžiamasis procesas dažnai ir apibrėžiamas kaip teismo, prokuroro, policijos ir kitų teisėsaugos pareigūnų veikla tiriant, nagrinėjant baudžiamąsias bylas. [34. P. 72-73].

Remiantis Prokuratūros įstatymo 2 str. 2 d.[10] prokuratūra atlieka šias funkcijas:

- 1) organizuoja ikiteisminį tyrimą ir jam vadovauja;
- 2) atlieka ikiteisminį tyrimą ar atskirus ikiteisminio tyrimo veiksmus;
- 3) kontroliuoja ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiklą baudžiamajame procese;
- 4) palaiko valstybinį kaltinimą baudžiamosiose bylose;
- 5) kontroliuoja nuosprendžių pateikimą vykdyti ir vykdymą;
- 6) koordinuoja ikiteisminio tyrimo įstaigų veiksmus tiriant nusikalstamas veikas;
- 7) gina viešąjį interesą;
- 8) pagal kompetenciją nagrinėja asmenų prašymus, pareiškimus ir skundus;

- 9) dalyvauja rengiant ir įgyvendinant nacionalines ir tarptautines nusikalstamų veikų prevencijos programas;
- 10) dalyvauja teisėkūros procese;
- 11) atlieka kitas įstatymų nustatytas funkcijas.

Atsižvelgiant į Konstitucijos 118 str. bei Prokuratūros įstatymo 2 str. 2 d. įtvirtintas prokuroro funkcijas, galime daryti išvadą, kad didžiausią dalį prokuroro procesinės veiklos sudaro jo veikla baudžiamajame procese. Ten prokuroras atlieka daugiausia funkcijų ir yra vienas pagrindinių baudžiamojo proceso dalyvių, todėl prokuroro įgaliojimai baudžiamajame procese toliau magistro darbe ir bus daugiausia analizuojami, nepamirštant paminėti, koks jų santykis su teisminės, įstatymų leidžiamosios bei vykdomosios valdžios kompetencija.

Didžiausią dalį prokuroro procesinės veiklos sudaro jo veikla ikiteisminio tyrimo stadijoje. Ikiteisminio tyrimo organizavimas ir vadovavimas jam – viena pagrindinių ir svarbiausių prokuroro funkcijų, įtvirtinta tiek Konstitucijos 118 str. 1 d., tiek BPK 164 str. 1 d., tiek Prokuratūros įstatymo 2 str. 2 d. 1 p.

2002 m. kovo 14 d. priimtame BPK buvo įtvirtintos naujos Konstitucijoje nenumatytos prokurorų funkcijos - ikiteisminio tyrimo organizavimas, vadovavimas jam. Šių funkcijų įtvirtinimas lėmė ir kitų prokurorų funkcijų įtvirtinimą BPK, - tokių kaip teisę atlikti visą ar dalį ikiteisminio tyrimo, pareigą kontroliuoti ikiteisminio tyrimo įstaigų procesinę veiklą. Konstitucijoje įtvirtinta kvotos organų veiklos kontroliavimo funkcija, BPK nebeegzistavo. Dėl šių priežasčių buvo reikalinga derinti Konstitucijoje ir įstatymuose numatytų prokuroro funkcijų neatitikimus.

2003 m. pakeitus Konstitucijos 118 str. baudžiamojo persekiojimo funkciją konkretizuoja nuostata, kad prokuroras organizuoja ikiteisminį tyrimą ir jam vadovauja. [2]. Apibrėžti prokurorui suteikiami įgaliojimai, įtvirtintas prokuroro nepriklausomumas. Nebelieka jokių užuominų apie tardytojus ir kvotos organus. 1 d. nustatyta, kad „ikiteisminį tyrimą organizuoja ir jam vadovauja, valstybinį kaltinimą baudžiamosiose bylose palaiko prokuroras“. Taigi, skiriamas ypatingai svarbus prokuroro vaidmuo paruošiant bylą teisminiam nagrinėjimui baudžiamosiose bylose.

Organizuodamas ikiteisminį tyrimą prokuroras sprendžia, ar ikiteisminis tyrimas turi būti pradedamas. Jei ikiteisminį tyrimą pradeda ikiteisminio tyrimo įstaiga, prokuroras turi įsitikinti, kad tai padaryta pagrįstai. Prokuroras turi nuspręsti kas ikiteisminį tyrimą turi atlikti, t.y. pats prokuroras ar tam tikra ikiteisminio tyrimo įstaiga ar net kelios ikiteisminio tyrimo įstaigos (kokie veiksmai kokiai įstaigai pavedami). Taip pat prokurorui reikia nuspręsti, kada ir dėl kokių veiksmų atlikimo reikia kreiptis į ikiteisminio tyrimo teisėją.

Organizuodamas ikiteisminį tyrimą prokuroras, atsižvelgdamas į proceso operatyvumą, ekonomiją, kitus baudžiamojo proceso principus, jų santykį žiūri, ar nėra galimybės taikyti bylų supaprastinto - teismo baudžiamojo įsakymo priėmimo arba pagreitinto procesų, apibrėžtų BPK XXXI skyriuje, įtvirtintų atitinkamai 418 ir 426 str. nuostatose. Prokuroras turi atsižvelgti ne tik į BPK nuostatas, bet ir atitinkamai į LR generalinio prokuroro 2003 m. balandžio 11 d. įsakymu Nr. I-47 (su 2004 m. lapkričio 24 d. įsakymu Nr. I-187 patvirtintais pakeitimais) patvirtintas rekomendacijas dėl proceso baigimo baudžiamuoju įsakymu bei rekomendacijas dėl proceso pabaigimo pagreitinto proceso tvarka. Taip pat prokuroras turi laikytis BPK IX dalyje XXVIII - XXX skyriuose nustatytų baudžiamojo proceso ypatumų.

Vadovavimas ikiteisminiam tyrimui reiškia, kad prokuroras turi priimti sprendimus dėl ikiteisminio tyrimo krypties ir apimties, duoti ikiteisminio tyrimo pareigūnams privalomus nurodymus dėl konkrečių tyrimo veiksmų atlikimo, priimti svarbiausius sprendimus, kurie lemia tolesnę proceso eigą (ikiteisminio tyrimo nutraukimas, kaltinamojo akto surašymas, procesinių prievartos priemonių taikymas, taikymo inicijavimas). [34. P. 414].

Norint geriau suprasti ikiteisminio tyrimo organizavimo, vadovavimo ir kontrolės sąvokas, būtina aptarti jas vadybos – valdymo aspektu. Tai aktualu todėl, kad prokurorai ir ikiteisminio tyrimo pareigūnai skirtingai suvokia, kas yra organizavimas, kontrolė ir vadovavimas ir koks šių funkcijų turinys, atskleisti šių funkcijų vadybinę reikšmę.

Organizavimas – tai toks darbo valdžios ir išteklių paskirstymo tarp organizacijos narių ir jų suderinimo procesas, kuris leidžia jiems pasiekti organizacijos tikslus. Organizacinei veiklai svarbiausia yra žmonių santykiai ir laikas. Pritaikant vadybines sąvokas prokuroro veikloje galime teigti, kad ši sąvoka atitinka prokuroro organizacinės funkcijos tikslus, kadangi organizuojant ikiteisminį tyrimą ir jam vadovaujant svarbu taip paskirstyti darbus, kad nusikaltimas būtų iširtas ir per kuo trumpesnę laiką.

Ikiteisminio tyrimo organizavimas vadybos požiūriu yra neatsiejamas nuo ikiteisminio tyrimo įstaigų. Ikteisminį tyrimą organizuodamas prokuroras privalo numatyti priemones ir išteklius, kurie bus naudojami konkrečiam ikiteisminiam tyrimui atlikti. Todėl įstatymas prokurorui suteikia teisę nuspręsti ir pasirinkti ikiteisminio tyrimo priemones: vieną ikiteisminio tyrimo pareigūną, jų grupę ar net kelias ikiteisminio tyrimo įstaigas. Organizavimas yra pirminė visos veiklos dalis, nuo kurios priklauso, ar bus tinkamai vadovaujama ikiteisminiam tyrimui ir ar organizuojant tyrimą kontrolės mechanizmas veiks efektyviai. [35. P. 25-26].

Vadovavimas - tai grupės ar visos organizacijos narių veiklos nukreipimas, įtakos darymas, siekiant atlikti būtinas užduotis. Vadovavimas reiškia, kad prokuroras turi priimti sprendimus dėl tyrimo krypties ir apimties. Prireikus prokuroras turi duoti privalomus nurodymus ikiteisminio tyrimo pareigūnams dėl konkrečių veiksmų atlikimo. [39. P. 414].

Prokuroro vadovavimas ikiteisminiam tyrimui, tai funkcija, nukreipta sutelkti ikiteisminio tyrimo pareigūnus siekti ir realizuoti ikiteisminio tyrimo uždavinius ir tikslus, t.y. nukreipti ir motyvuoti pareigūnus, kad jie kuo greičiau ir visapusiškiau atliktu ikiteisminį tyrimą.

Vadyboje „kontrolė“ suprantama kaip procesas, užtikrinantis, kad reali veikla atitiktų planuojamą. [46. P.11]. Prokuroro kontrolės funkciją ikiteisminio tyrimo metu apibrėžia BPK 170 str. 2 d. Kontrolė padeda užtikrinti atitinkamos institucijos aparato visų grandžių tikslų, nepertraukiamą ir sklandų funkcionavimą. Kontrolės funkcija ikiteisminio tyrimo metu gali būti suprantama kaip juridinė ir organizacinė, kuria užtikrinamas proceso teisėtumas, demokratiškumas ir pagrįstumas. Kontrolės funkcija yra reguliuojamas ikiteisminio tyrimo įstaigos pareigūnų elgesys, susijęs su procesinių veiksmų atlikimu bei sprendimų priėmimu.

Trumpai apibendrinant ikiteisminio tyrimo metu atliekamas funkcijas: organizavimą, vadovavimą ir kontrolę, galima teigti, kad jos yra atskiros, bet kartu ir tarpusavyje susijusios. Šios prokuroro funkcijos yra vadybinė kategorija. Tačiau būtina prisiminti, kad jų įgyvendinimas turi savo specifiką, kadangi baudžiamasis procesas turi savo specifinius požymius, kaip asmens teisių suvaržymas, ikiteisminio tyrimo neviešas procesas, statutiniai santykiai ir panašiai.

Reiktų paanalizuoti, kokie yra praktiniai klausimai vykdant ikiteisminį tyrimą. 2003 m. gegužės 1 d. įsigaliojus naujam BPK ir įteisinus vienodą ikiteisminio tyrimo institutą, galiojantis baudžiamojo proceso teisinis reglamentavimas vis dar nėra iki galo aiškus. BPK turinys, daugelį teisės specialistų nustebino, kadangi nemažai kuo skyrėsi nuo ankščiau skelbto projekto.

Įsigaliojus naujam BPK ikiteisminio tyrimo institucijos, prokuratūra ir teismai skubiai ėmėsi pritaikyti naujus teisės aktus, perskirstyti organizacines struktūras ir pan. Beveik visi tardytojai tapo tyrėjais arba buvo paskirti tam tikro lygio viršininkais, vadovaujančiais ikiteisminio tyrimo darbui. Pakeitus daugelį BPK straipsnių, baudžiamojo persekiojimo veikla nenutrūko, tačiau tai nereiškia, kad naujoji procesinė veikla gerai veikia, kad darbas vyksta sklandžiai, kad visi baudžiamojo proceso institutai suvokti ir tinkamai įgyvendinami praktinėje veikloje.

Įteisintas vienodas ikiteisminis tyrimas gali būti vertinamas palankiai, tuo atžvilgiu, kad išnyko dažnai praktikuojamas tyrimo funkcijų dubliavimas, bereikalingi proceso dalyvių apklausinėjimai, jau ankščiau fiksuoti duomenų perrašymai, kitų tyrimo veiksmų kartojimai ir tikslinimai. Nors „ikiteisminio tyrimo“ terminas baudžiamosios teisės doktrinoje nėra naujas, jis yra siejamas ir su nusikalstamos veikos atskleidimu ir ištyrimu, ankščiau tai apėmė kvota ir parengtinis tardymas, tačiau jis yra siauresnis už ankščiau buvusias sąvokas, kadangi savo turinio prasme reiškia, kad visos ikiteisminio tyrimo įstaigos užsiima tik ikiteisminiu tyrimu. Šių institucijų veikla tikrai yra daug platesnė ir daugiaplanė, o visi tyrimai tarsi pasiekia teismą, tačiau taip nėra ir negali būti, kadangi ši sąvoka neapima kitų tyrimo baigimo procesinių formų.

Tačiau sėkmingiau galėjo būti taikoma sąvoka „baudžiamasis persekiojimas“. Kadangi „ši sąvoka apima ir pagreintą procesą, ir baudimą teismo įsakymu bei kitus proceso baigimo būdus, nes baudžiamąjį persekiojimą visi suprantame kaip BPK ir kitais teisės aktais reglamentuota tvarka įgaliotų pareigūnų atliekamus procesinius veiksmus ir priemones, siekiant atskleisti nusikalstamą veiką ir ją padariusį asmenį (-is), surenkant pakankamai įrodymų (duomenų), užtikrinančių, kad byloje bus priimtas teisėtas ir teisingas sprendimas“. [27. P. 93].

Nuo 2003 m. prokuroro įgaliojimų apimtis pastebimai padidėjo, o ikiteisminio tyrimo pareigūno procesinis savarankiškumas yra gana ribotas. Jis yra priklausomas nuo prokuroro valios, - ikiteisminio tyrimo pareigūnas privalo vykdyti visus prokuroro nurodymus ir prokuroro nustatytu laiku pranešti šiam apie ikiteisminio tyrimo eigą (BPK 172 str. 2 d.). Toks prokuroro ir ikiteisminio tyrimo įstaigos pareigūno, dirbančio ne prokuratūroje, o kitoje įstaigoje, įtvirtintas visiškas veiklos hierarchinis priklausomumas, žiūrint iš vadybos pusės keistai atrodo darbo organizavimo kontekste. Reikia pasakyti, kad, ikiteisminio tyrimo įstaigos vadovybės funkcijos bent kiek paveikti ikiteisminį tyrimą procese nėra sureguliuotos BPK. Šią situaciją bandyta taisyti LR generalinio prokuroro rekomendacija „Dėl prokuroro veiklos organizuojant ikiteisminį tyrimą ir jam vadovaujant“ (toliau Tyrimo organizavimo rekomendacijos) [9], tačiau ir pagal ją įstaigos vadovo procesinė padėtis yra prilyginama ikiteisminio tyrimo pareigūno procesinei padėčiai, faktiškai jam pavedant prokuroro nurodymų vykdymo kontrolę, bet nesuteikiant procesinių teisinių valdymo įgaliojimų.

Reikia pastebėti, kad toks ikiteisminio tyrimo veiklos kodifikavimas, reikalauja nemažai išteklių tiek organizacine, tiek materialine prasme. Apie tai prabilo ir patys prokurorai, - pakeitus BPK prokuratūra tapo pagrindine ikiteisminio tyrimo figūra, be to jai yra priskirta ir viešojo intereso gynimo funkcija. Tačiau prokuratūra dar neatlieka ir dėl objektyvių priežasčių dar negali gerai atlikti jai iškeltų uždavinių, ji dar iki šiol neatitinka Europos Bendrijos prokuratūros statuso.

Esant materialinėms problemoms yra kadru nutekėjimas, labiausiai patyrę pereina dirbti į teismus ir privatų sektorių. Prokuratūros struktūroje yra didžiulė atlyginimų dispozicija. Darbuotojai „bėga“ ne vien dėl atlyginimų, bet ir dėl didžiulių darbo krūvių tiek prokuratūroje, tiek ir ikiteisminio tyrimo įstaigose. Taip yra dėl to, kad padaryta klaida rengiant naująjį BPK, - pagal 169 str., gavęs pranešimą ar pareiškimą apie nusikaltimą prokuroras „tuoj pat“ pradeda ikiteisminį tyrimą. Todėl šiuo metu masiškai pradedami ikiteisminiai tyrimai, neretai nepagrįstai ar paprasčiausiai esant tik civilinei atsakomybei. Iškilus abejonėms prokuroras turi teisę tik patikslinti pareiškėjo pareiškimą, išsikviesdamas jį patį. Prokurorai perdėtai kontroliuoja kaip ikiteisminio tyrimo įstaigos vykdo piliečių pareiškimų ir skundų apie nusikaltimus registravimą.[47].

Baudžiamasis persekiojimas (ikiteisminis tyrimas), kaip valstybės inicijuojama, organizuojama ir realizuojama veikla, kuri turi nemažai prievartinio pobūdžio elementų, kurie labiausiai paliečia esmines žmogaus teises ir laisves, privalo būti labai gerai suderinta teisine ir darbo organizavimo prasme. Ir toliau einant ekstensyviu keliu ateityje prireiks dar daugiau tyrėjų, prokurorų, jų padėjėjų ir kitokių organizacinių ir materialių išteklių, o žmogus ir toliau nepajus baudžiamojo persekiojimo reformavimo teigiamų poslinkių. [27. P. 90].

Siekiant išsiaiškinti ikiteisminio tyrimo organizavimo praktines problemas, atlikome ikiteisminio tyrimo dalyvių (prokurorų) sociologinę apklausą (anketos pvz. pateikiamas 2 priede). Tyrime naudotas metodas - anketinė apklausa (Vilniaus ir Kauno teritorinių prokuratūrų prokurorų), apklausos tikslas - išsiaiškinti nešališką požiūrį į jiems skirtų funkcijų įgyvendinimą praktinėje veikloje. Iš respondentų apklausos galime drąsiai teigti, kad po prokuratūros reformos prokuroro darbo krūvis padidėjo, kadangi nei vienas respondentas neatsakė, kad jis sumažėjo, ir tik 8 proc. atsakė, kad jis optimalus. Atliekant respondentų nuomonės, kaip jie visumoje vertina dabartinę ikiteisminio tyrimo procedūrą, matyti, kad dauguma (70 proc.) ją vertina vidutiniškai, - galima daryti prielaidą, kad visgi ikiteisminis tyrimas Lietuvoje dar nėra gerai įstatymiškai sureguliuotas. Respondentai aktais apibrėžtą procesinę sąveiką tarp prokuroro, ikiteisminio tyrimo pareigūno ir ikiteisminio tyrimo teisėjo vertina vidutiniškai (65 proc.). Tai taip pat parodo, kad procesinė sąveika tarp ikiteisminio tyrimo pareigūnų nėra gerai sureguliuota ne tik teisės aktuose, bet ir praktinėje veikloje.

Dėl baudžiamosios teisenos valdymo labai aiškius tikslus savo Rekomendacijoje nustatė Europos Taryba. [6]. Joje nusakoma, kad parinkus tinkamus valdymo principus, strategiją bei metodus, galima labai pagerinti baudžiamosios teisenos funkcionavimo efektyvumą. Todėl atitinkamos institucijos turėtų nusistatyti tikslus, kurių sieks savo darbo krūvio, finansų, infrastruktūros, žmogiškųjų išteklių ir ryšių valdymu. Ministrų komitetas rekomenduoja, jog pasiekti, kad baudžiamoji teisena būtų efektyvesnė bus lengviau, jeigu įvairių institucijų tikslai bus derinami atsižvelgiant į bendrą nusikalstamų kontrolės ir baudžiamosios teisenos politiką. Šioje Rekomendacijoje taip pat kalbama apie darbo krūvio valdymą, apie kitas Lietuvos teisėsaugos sistemai aktualias problemas. Tačiau Lietuva mažai naudojo Europos Tarybos rekomenduojamomis nuostatomis kuriant naujus baudžiamosios teisenos įstatymus. Tai matosi iš šiuo metu esančių aukščiau minėtų problemų, kurioms buvo galima užkirsti kelią.

Konstitucinis Teismas 2006 m. sausio 16 d. nutarime konstatavo, kad iš „Konstitucijos 118 str. 1 d. nuostatos prokurorams kyla pareiga organizuoti ikiteisminį tyrimą ir vadovauti jam taip, kad būtų surinkta objektyvi, išsami informacija apie nusikalstamą veiką ir asmenį, įtariamą padarius šią veiką, kuri *inter alia* sudarytų teisinę prielaidas teismui baudžiamojoje byloje nustatyti objektyvią tiesą ir priimti teisingą sprendimą dėl asmens, kaltinamo padarius

nusikalstamą veiką, kaltumo“. [24]. Prokuroras yra atsakingas už nusikalstamos veikos išaiškinimą, įtariamųjų nustatymą bei tinkamai parengtos ikiteisminio tyrimo medžiagos perdavimą į teismą, atsako už sėkminga ikiteisminio tyrimo stadijos uždavinių išsprendimą.

Visi LR prokurorai, kiti prokuratūros pareigūnai priklauso vienisiai, centralizuotai prokuratūros sistemai, kurią sudaro Generalinė prokuratūra ir teritorinės prokuratūros, kurioms vadovauja Generalinė prokuratūra bei kontroliuoja jų veiklą. Tačiau kiekvienas prokuroras sprendimus priima savarankiškai ir vienvaldiškai, vadovaudamasis įstatymais ir protingumo principu, gerbdamas asmens teises ir laisves, laikydamasis nekaltumo prezumpcijos, taip pat principo, kad įstatymui, valstybės institucijoms ir pareigūnams visi asmenys yra lygūs nepaisant asmens socialinės ir šeimyninės padėties, pareigų, užsiėmimo, įsitikinimų, pažiūrų, kilmės, rasės, lyties, tautybės, kalbos, tikėjimo ir išsilavinimo. Prokuroro sprendimai nėra galutiniai ir BPK numatytais atvejais ir tvarka asmuo gali apskųsti teismui bei aukštesniajam prokurorui šiuos prokuroro priimtus sprendimus bei veikimą (neveikimą), kurie nustatę prokurorų padarytus proceso įstatymų pažeidimus, panaikina neteisėtus sprendimus, atlieka kitus veiksmus. BPK numatyti atvejai, kada teismas turi patvirtinti prokuroro sprendimus, kada prokuroras gali atlikti veiksmus tik gavus teismo leidimą. Pagal BPK 35 str. pateikiamą sąvoką, „prokuroras yra LR generalinis prokuroras ir jam pavaldūs prokurorai, dalyvaujantys baudžiamajame procese pagal savo kompetenciją“. Nustatant, kas laikomi aukštesniais prokurorais reikia atsižvelgti į prokuratūros sandarą, pagal kurią žemiausią grandį sudaro apylinkių prokuratūrų prokurorai, o plačiausius įgaliojimus turi Generalinės prokuratūros prokurorai (Prokuratūros įstatymo 14 str.).

Pagrindinės prokuroro funkcijos ginant procesines piliečių teises yra nurodytos Tyrimo organizavimo rekomendacijose. Šiose rekomendacijose yra nurodyta bendrosios prokuroro, kuris organizuoja ikiteisminį tyrimą ir jam vadovauja pareigos, - užtikrinti ikiteisminio tyrimo teisėtumą, kad baudžiamasis procesas nebūtų pradėtas, o pradėtas būtų nutrauktas esant aplinkybėms, dėl kurių baudžiamasis procesas negalimas (BPK 3 str.), pareiga kontroliuoti, kaip laikomasi reikalavimo ikiteisminį tyrimą atlikti per kuo trumpiausius terminus (BPK 176 str.), pareiga spręsti procesinių prievartos priemonių taikymo būtinumo klausimą ir kitos pareigos.

Ikiteisminio tyrimo organizavimo ir vadovavimo jam pagrindinės nuostatos yra aiškiai ir išsamiai aprašytos Tyrimo organizavimo rekomendacijoje. Dokumente rekomenduojama, kad prokuroras, organizuodamas ikiteisminį tyrimą ir jam vadovaudamas turi laikytis tiesioginio vadovavimo ir asmeninės atsakomybės principo. Taip pat nurodoma, kad asmeninės atsakomybės principas taikomas ir prokurorui, kuris pats atlieka ikiteisminį tyrimą arba kuriam laikinai pavedama organizuoti konkrečios nusikalstamos veikos tyrimą (ar atskirų proceso veiksmų atlikimą) ir jam vadovauti.

Prokuroras, atlikdamas ikiteisminį tyrimą ar atskirus proceso veiksmus, arba organizuodamas proceso veiksmų atlikimą, turi teisę pasitelkti ikiteisminio tyrimo įstaigų pareigūnus. „Net ir tuo atveju, kai prokuroras pats jokių ikiteisminio tyrimo veiksmų neatlieka, ikiteisminio tyrimo organizavimo ir vadovavimo funkcijos ikiteisminio tyrimo pareigūnui jis perduoti negali. Prokuroras atsako už bet kurio ikiteisminio tyrimo organizavimą“. [39. P. 428]. Prokuroras, atliekantis ikiteisminį tyrimą, tuo pačiu organizuoja šį tyrimą ir pats jam vadovauja.

Ikiteisminio tyrimo organizavimo ir vadovavimo jam funkcija glaudžiai susijusi su kitomis dvejomis prokuratūros įstatyme įtvirtintomis prokuroro funkcijomis: ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiklos baudžiamajame procese kontroliavimu bei ikiteisminio tyrimo įstaigų veiksmų koordinavimo tiriant nusikalstamas veikas.

Pavedęs atlikti ikiteisminį tyrimą ar atskirus tyrimo veiksmus ikiteisminio tyrimo pareigūnams prokuroras privalo užtikrinti, kad jo pavedimas bus tinkamai įvykdytas. Tai pasiekti prokuroras gali kontroliuodamas ikiteisminio tyrimo pareigūnų darbą. Kontroliavimo funkcija yra išvestinė iš prokuroro vykdomų konstitucinių ikiteisminio tyrimo organizavimo ir vadovavimo jam funkcijų. [39. P. 430]. Prokuroras ne tik turi nuspręsti, kas turi atlikti ikiteisminį tyrimą, kokie ikiteisminio tyrimo veiksmai ir kada turi būti atliekami, bet ir žinoti, kaip vyksta ikiteisminis tyrimas, kokie tyrimo rezultatai, kokius veiksmus dar reikėtų atlikti.

Reikia paminėti, kad BPK nėra tikslios normos, reglamentuojančios ikiteisminio tyrimo įstaigos ar jos padalinio vadovo įgaliojimus vadovaujant ikiteisminio tyrimo pareigūnams ir kontroliuojant, kaip jie atlieka tyrimą. Toks ikiteisminį tyrimą vykdančių pareigūnų procesinių funkcijų reglamentavimas, kelia susirūpinimą, kadangi pasigendama apibrėžtumo ikiteisminio tyrimo įstaigos ar jos padalinio vadovo, prokuroro ir ikiteisminio tyrimo pareigūno santykiuose. Būtina konkrečiau reglamentuoti nurodytus santykius, nes ne visuomet galima pasikliauti tik pareigūnų asmeniniu požiūriu, aktyvumu ar atsakingumu. [35. P. 19]. Pažymėtina, kad ikiteisminio tyrimo įstaigos vadovas nėra išskirtas kaip atskiras subjektas, tačiau procesiniu aspektu jis taip pat yra ikiteisminio tyrimo pareigūnas, turintis platesnius procesinius įgaliojimus negu kiti ikiteisminio tyrimo įstaigos pareigūnai. Tai pagrindžia BPK 166 str. 3 d., iš kurios nuostatų galima spręsti, kad ikiteisminio tyrimo įstaigos vadovas yra vienintelis ikiteisminio tyrimo pareigūnas, kuriam BPK tiesiogiai suteikia teisę pradėti ikiteisminį tyrimą. Tačiau reikia nepamiršti, kad ikiteisminiam tyrimui vadovauja ir jį organizuoja prokuroras. Svarbu tai, kad ikiteisminio tyrimo įstaigos vadovas šios prokuroro konstitucinės funkcijos vykdymo perimti negali, tačiau tai nereiškia, kad jis neprivalo rūpintis, kad jo vadovaujamos įstaigos pareigūnai tinkamai vykdytų jiems pavestas pareigas. Ikiteisminio tyrimo įstaigos vadovas o ne prokuroras turi rūpintis darbo drausmės dalykais bei kokybišku proceso veiksmų atlikimu. Ikiteisminio

tyrimo įstaigos vadovas turi rūpintis, kad tyrimai būtų atliekami tinkamai ir greitai, bei užtikrinti, kad prokuroro nurodymai turi būti tinkamai vykdomi.

Prokuroro atliekamos ikiteisminio tyrimo kontrolės intensyvumas priklauso nuo bylos sudėtingumo, apimtys, padarytos nusikalstamos veikos sunkumo. Lengvesnių nusikalstamų veikų atvejais ikiteisminio tyrimo pareigūnams prokuroras gali suteikti daugiau galimybių savarankiškai priimti reikiamus sprendimus. Ikiteisminio tyrimo pareigūnams prokurorai privalo iš anksto nurodyti, kokius veiksmus jie privalo ar gali atlikti tipinėse situacijose. Sudėtingais atvejais prokuroras turi nuolat sekti, kaip vyksta ikiteisminis tyrimas, patikrinti, kaip buvo atliktas kiekvienas svarbesnis ikiteisminio tyrimo veiksmas, ar tinkamai profesiskai užfiksuotas ir kokie gauti rezultatai. Nuo ikiteisminio tyrimo atlikimo kokybiškumo daug priklauso kaip greitai, išsamiai bus atskleistos nusikalstamos veikos, ar tinkamai bus pritaikytas įstatymas, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų teisingai nubaustas ir niekas nekaltas nebūtų nuteistas, ar nebus pažeistos asmenų teisės ir laisvės, visuomenės ir valstybės interesai (BPK 1 str.).

Ikiteisminio tyrimo įstaigos pareigūnas, atlikdamas ikiteisminį tyrimą, turi teisę atlikti visus BPK numatytus ikiteisminio tyrimo veiksmus, išskyrus tuos, kuriuos gali atlikti tik prokuroras ar ikiteisminio tyrimo teisėjas. Ikiteisminio tyrimo įstaigos pareigūnas privalo vykdyti visus prokuroro nurodymus bei prokuroro nustatytu laiku pranešti šiam apie ikiteisminio tyrimo eigą (BPK 172 str.). Kai ikiteisminį tyrimą ar daugumą jo veiksmų atliko ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras, įsitikinęs, jog ikiteisminio tyrimo metu surinkta pakankamai duomenų, pagrindžiančių įtariamojo kaltę dėl nusikalstamos veikos padarymo, gali jam pavesti ikiteisminio tyrimo pareigūnui atlikti BPK 218 str. 1 ir 2 d. numatytus veiksmus.

BPK 165 str. išvardina ikiteisminio tyrimo įstaigas. Universali ikiteisminio tyrimo įstaiga, galinti pradėti ikiteisminį tyrimą dėl daugumos nusikalstamų veikų, yra policija. Tačiau atsižvelgiant į nusikalstamų veikų įvairovę ir specifiką ikiteisminį tyrimą gali pradėti (prokuroras gali joms pavesti jį atlikti) ir kitos ikiteisminio tyrimo įstaigos - Valstybės sienos apsaugos tarnyba, Specialiųjų tyrimų tarnyba, Karo policija, Valstybės saugumo departamentas, Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnyba, Muitinės departamentas, Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamentas, kai tiriamos nusikalstamos veikos, išaiškėjusios šioms institucijoms atliekant tiesiogines funkcijas, numatytas jų veiklą reglamentuojančiuose įstatymuose.

Reikia pažymėti, kad svarbus tapo prokuroro gebėjimas efektyviai bendradarbiauti su ikiteisminio tyrimo pareigūnais, kadangi lyginant su ankstesniu BPK prokuroras nebegali atsiriboti tik teisinės kontrolės klausimais. Efektyviam bendravimui reikia ne tik operatyvinės veiklos žinių, bet ir tam tikrų gabumų, vadybinių žinių, kad galėtų tinkamai organizuoti ir koordinuoti veiklą bei tinkamai patarti pareigūnams, tobulinti jų profesinę kompetenciją. Vienas iš svarbiausių efektyvaus ikiteisminio tyrimo organizavimo dalykų yra reikiamos kompetencijos

užtikrinimas, t.y. turi būti organizuojami mokymai bei diskusijos aktualiais klausimais, kad būtų galima užpildyti atotrūkį tarp praktinės veiklos ir efektyviam darbui trūkstamų žinių.

Prireikus atskirus tyrimo veiksmus atlikti kitoje vietovėje, prokuroras ar ikiteisminio tyrimo įstaigos pareigūnas gali patys juos atlikti arba pavesti tai padaryti atitinkamam prokurorui ar ikiteisminio tyrimo įstaigai. Apylinkės prokuroras gali duoti pavedimus atlikti tyrimo veiksmus kitai apylinkės prokuratūrai arba bet kuriai ikiteisminio tyrimo įstaigai (tiek centrinei, tiek vietinei). Apygardos ar Generalinės prokuratūros prokuroras gali duoti atskirus pavedimus bet kuriai kitai apylinkės ar apygardos prokuratūrai ir bet kuriai bet kurio lygmens ikiteisminio tyrimo įstaigai. Ikiteisminio tyrimo įstaiga turi teisę pavesti tyrimo veiksmus atlikti tik tokiai pat kitos vietovės ikiteisminio tyrimo įstaigai, tad jeigu atlikti atskirus veiksmus reikia pavesti kitos vietovės kitai ikiteisminio tyrimo įstaigai, su atitinkamu prašymu kreipiamasi į prokurorą (BPK 175 str.). Atskirieji pavedimai gali būti duodami tiek raštu, tiek žodžiu (paprastesni pavedimai, kai nėra abejonių, kad pavedimą gavęs pareigūnas gali suklysti dėl pavedimo turinio).

Ikiteisminis tyrimas pradedamas esant šiems pagrindams: kai gaunamas skundas, pareiškimas ar pranešimas apie padarytą nusikalstamą veiką arba jeigu prokuroras ar ikiteisminio tyrimo pareigūnas patys nustato nusikalstamos veikos požymius ir surašo tarnybinį pranešimą. Sprendimą pradėti ikiteisminį tyrimą priima prokuroras, ikiteisminio tyrimo įstaigos vadovas ar šio įgaliotas asmuo ant pareiškimo, pranešimo ar skundo apie nusikalstamą veiką užrašydami rezoliuciją. Kiekvienas ikiteisminio tyrimo pradžios atvejis užregistruojamas nustatyta tvarka (BPK 166 str. 1, 3 d.). Prokuratūros vyriausiasis prokuroras organizuoja darbą taip, kad prokuratūroje darbo metu būtų prokuroras, įgaliotas spręsti visus klausimus, susijusius su ikiteisminio tyrimo pradėjimu bei pavedimu atlikti tokį tyrimą. Ikiteisminio tyrimo įstaigos vadovas organizuoja darbą taip, kad įstaigoje darbo metu būtų ar nuolat budėtų asmuo, įgaliotas priimti sprendimą pradėti ikiteisminį tyrimą.

Gavęs skundą, pareiškimą ar pranešimą apie padarytą nusikalstamą veiką arba pats nustatęs nusikalstamos veikos požymius, prokuroras tuoj pat pradeda ikiteisminį tyrimą, pagal savo kompetenciją imasi visų įstatymų numatytų priemonių, kad per trumpiausią laiką būtų atliktas tyrimas ir atskleista nusikalstama veika. Pradėjęs ikiteisminį tyrimą, prokuroras arba pats atlieka visus reikalingus ikiteisminio tyrimo veiksmus, arba tai padaryti paveda ikiteisminio tyrimo įstaigai (BPK 2, 169 str.).

BPK numato, kokius veiksmus kompetentingas atlikti tik prokuroras. Tik prokuroras priima sprendimus: 1) dėl tyrimų sujungimo ir atskyrimo (LR generalinio prokuroro 2004 m. sausio 29 d. įsakymu Nr.I-20 rekomendacijos dėl nusikalstamų veikų tyrimų sujungimo ir atskyrimo); 2) dėl ikiteisminio tyrimo nutraukimo (BPK 214 str. numatytais atvejais šį prokuroro nutarimą turi patvirtinti ikiteisminio tyrimo teisėjas); 3) dėl nutraukto ikiteisminio tyrimo

atnaujinimo (BPK 217 str. numatytais atvejais ši prokuroro nutarimą turi patvirtinti ikiteisminio tyrimo teisėjas); 4) dėl tyrimo užbaigimo ir kaltinamojo akto surašymo (LR generalinio prokuroro 2003 m. balandžio 11 d. įsakymu Nr. I-47 rekomendacija dėl kaltinamojo akto surašymo); 5) tik prokuroras gali kreiptis į ikiteisminio tyrimo teisėją dėl šio teisėjo kompetencijai priskirtų veiksmų atlikimo (BPK 170 str. 4, 5 d.).

Prokuroras ar ikiteisminio tyrimo pareigūnas, gavęs skundą, pareiškimą ar pranešimą, o reikiamais atvejais – ir jų patikslinimą, gali atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą, apie tai surašydami motyvuotą nutarimą, tik tuo atveju, kai skunde, pareiškimе ar pranešime nurodyti faktai apie padarytą nusikalstamą veiką yra akivaizdžiai neteisingi. Ikiteisminio tyrimo pareigūnas atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą gali tik ikiteisminio tyrimo įstaigos vadovo arba jo įgalioto asmens sutikimu, o šis nutarimas per dvidešimt keturias valandas privalo būti išsiųstas prokurorui. (BPK 168 str. 1 – 3 d.). Ikiteisminio tyrimo įstaigos, gavusios skundą, pareiškimą ar pranešimą apie nusikalstamą veiką arba jeigu ikiteisminio tyrimo įstaiga pati nustato nusikalstamos veikos požymius, pareigūnas tuoj pat pradeda ikiteisminį tyrimą ir kartu apie tai praneša prokurorui.

Ikiteisminį tyrimą atlieka tos vietovės, kurioje padaryta nusikalstama veika, prokuroras ar ikiteisminio tyrimo įstaigos, kurios veiklos teritorijoje padaryta nusikalstama veika, pareigūnas. Siekiant užtikrinti, kad nusikalstama veika būtų ištirta kuo greičiau ir išsamiau, aukštesnysis prokuroras tyrimą gali pavesti kitos vietovės prokurorui arba ikiteisminio tyrimo įstaigai (BPK 174 str.).

BPK XIV skyrius apibrėžia ikiteisminio tyrimo veiksmus bei jų atlikimo tvarką.

Prokuroras gali pats atlikti ikiteisminio tyrimo veiksmus ar pavesti šiuos veiksmus atlikti ikiteisminio tyrimo įstaigai, pranešusiai prokurorui apie pradėtą ikiteisminį tyrimą ar pavesti kitai ikiteisminio tyrimo įstaigai (BPK 171 str. 1, 2 d.). Reikėtų paminėti, kad įtariamasis, jo gynėjas ar nukentėjęsysis turi teisę raštu prašyti prokurorą atlikti BPK numatytus ikiteisminio tyrimo veiksmus. Nusprendęs atsisakyti atlikti prašomus veiksmus, prokuroras privalo surašyti nutarimą, kuris gali būti skundžiamas ikiteisminio tyrimo teisėjui.

Laikydami BK nustatytos tvarkos, prokuroras ir ikiteisminio tyrimo pareigūnas gali apklausti įtariamąjį, liudytojus, nukentėjusįjį, atlikti parodymų patikrinimo veiksmus (daiktų, asmenų parodymas atpažinti, patikrinti parodymus vietoje, atlikti eksperimentą), atlikti objektų tyrimą ir apžiūrą, kreiptis į ikiteisminio tyrimo teisėją dėl ekspertizės skyrimo, taikyti procesines prievartos priemones, atlikti kitus šiame Kodekse numatytus veiksmus. Prokuroras ikiteisminio tyrimo veiksmų atlikimui gali pasitelkti specialistus, taip pat, pripažinęs būtinumą skirti ekspertizę, pareiškimu kreiptis į ikiteisminio tyrimo teisėją (BPK 180, 209 str.).

Teisėti prokuroro reikalavimai ir nutarimai yra privalomi visoms valstybės, savivaldybių institucijoms ir įstaigoms, pareigūnams, tarnautojams ir darbuotojams, fiziniams bei juridiniams asmenims ir turi būti vykdomi visoje Lietuvos valstybės teritorijoje. Šie subjektai už prokuroro reikalavimų ir nutarimų nevykdymą atsako pagal įstatymus. Atlikdami savo funkcijas, prokurorai turi įgaliojimus veikti visoje LR teritorijoje. LR Generalinės prokuratūros prokurorai turi prokuroro įgaliojimus veikti visuose teismuose. Teritorinės prokuratūros prokurorai turi prokuroro įgaliojimus veikti teismuose pagal įstatymų nustatytą kompetenciją.

Kai ikiteisminio tyrimo metu paaiškėja, kad yra BPK 3 str. numatytų aplinkybių ar kai ikiteisminio tyrimo metu nesurenkama pakankamai duomenų, pagrindžiančių įtariamojo kaltę dėl nusikalstamos veikos padarymo, prokuroras nutarimu nutraukia ikiteisminį tyrimą. BPK 212 str. 3–9 p. numatytais atvejais ikiteisminis tyrimas nutraukiamas ikiteisminio tyrimo teisėjo sprendimu, kuris patvirtina prokuroro nutarimą dėl ikiteisminio tyrimo nutraukimo. (BPK 212, 214 str.). Nutarime nutraukti ikiteisminį tyrimą: išdėstoma nusikalstamos veikos esmė, tyrimo nutraukimo pagrindai ir motyvai, BPK 94 str. nustatyta tvarka turi būti išspręstas daiktų, turinčių reikšmės nusikalstamai veikai ištirti, klausimas, taip pat nutarime nurodoma, kad panaikinama kardomoji priemonė, taip pat civilinio ieškinio ir turto konfiskavimo užtikrinimo priemonės.

Pagal proceso dalyvių skundus ar savo iniciatyva prokuroras gali atnaujinti ikiteisminį tyrimą, jei tam yra pagrindas. Ikiteisminis tyrimas atnaujinamas prokuroro nutarimu. Ikiteisminis tyrimas, kuris buvo nutrauktas BPK 212 str. 3 – 9 p. numatytais atvejais, atnaujinamas, kai ikiteisminio tyrimo teisėjas patvirtina prokuroro nutarimą atnaujinti nutrauktą ikiteisminį tyrimą (BPK 216, 217 str.).

Prokuroro atliekama ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiklos kontrolė be anksčiau aptartų ikiteisminio tyrimo organizavimo bei vadovavimo jam, ikiteisminio tyrimo įstaigų veiksmų tiriant nusikalstamas veikas koordinavimo, taip pat pasireiškia asmenų skundų dėl šių pareigūnų veiksmų bei dėl priimtų sprendimų nagrinėjimu (BPK 62 str.). Skundas paduodamas prokurorui tiesiogiai arba per ikiteisminio tyrimo pareigūną, dėl kurio proceso veiksmų ar nutarimų skundžiamasi. Skundai gali būti tiek rašytiniai, tiek žodiniai (dėl pastarųjų surašomas protokolas). Skundo padavimas iki jo išsprendimo nesustabdo skundžiamo veiksmo ar nutarimo vykdymo, išskyrus atvejus, jeigu tai padaryti pripažįsta esant reikalinga pats ikiteisminio tyrimo pareigūnas arba prokuroras. Dėl neteisėtų prokurorų veiksmų ar neveikimo asmenims atsiradusi žala atlyginama LR Civilinio kodekso (toliau CK), LR Civilinio proceso kodekso (toliau CPK), Žalos, atsiradusios dėl valdžios institucijų neteisėtų veiksmų, atlyginimo įstatymo nustatyta tvarka.

Be to, veikia prokurorų vidinė kontrolė pagal jų tarnybinį pavaldumą, - prokuroro proceso veiklą kontroliuoja aukštesnysis prokuroras. Skundas paduodamas aukštesniajam

prokurorui tiesiogiai arba per ikiteisminį tyrimą atliekantį prokurorą, dėl kurio veiksmų ar nutarimų skundžiamasi (BPK 63 str.). Kas prokurorui vykdant proceso įstatymus yra aukštesniuoju prokuroro apibrėžia Prokuratūros įstatymo 15 str. 2 d. Aukštesnysis prokuroras (kaip ir teismas) nustato prokurorų padarytus proceso įstatymų pažeidimus ir panaikina neteisėtus sprendimus. Tačiau aukštesnysis prokuroras negali nurodyti prokurorui, kokį proceso nutarimą priimti. Prokuroras turi teisę reikalauti, kad aukštesnysis prokuroras nurodymus dėl proceso sprendimų, kurie neišforminami nutarimais, duotų raštu.

Kadangi iš asmens neturi būti atimta teisė į teisminę gynybą, ypač kai varžomos jo svarbiausios teisės, prokuroro sprendimai BPK nustatyta tvarka gali būti skundžiami teismui.

Be skundų prokuroras pagal kompetenciją nagrinėja asmenų prašymus bei pareiškimus (pvz. nukentėjusysis ar liudytojas BPK nustatyta tvarka gali prašyti prokurorą taikyti jam anonimiškumą, panaikinti paskirtas procesines prievartos priemones, paskirti gynėją, susipažinti su ikiteisminio tyrimo medžiaga).

Aktualu kalbant apie prokuroro vietą valdžių padalijimo sistemoje proceso metu aptarti teismų ir prokuratūros susižinojimą su užsienio valstybių įstaigomis ir tarptautinėmis organizacijomis, tarptautinį bendradarbiavimą. Be LR generalinės prokuratūros, BPK kalba ir apie LR teisingumo ministeriją (toliau TM) - vykdomosios valdžios instituciją - kompetenciją. LR teismai, prokuratūra, ikiteisminio tyrimo įstaigos tiek jo prašymus užsienio valstybių įstaigoms ir tarptautinėms organizacijoms, tiek prašymus iš jų gauna per TM ar LR generalinę prokuratūrą. LR tarptautinėje sutartyje numatytais atvejais LR teismai, prokuratūra, ikiteisminio tyrimo įstaigos vykdo tiesiogiai gautus užsienio valstybių įstaigų ir tarptautinių organizacijų prašymus bei tiesiogiai užsienio valstybėms ir tarptautinėms organizacijoms siunčia atsakymus į prašymus (BPK 67 str.).

BPK TM bei LR generalinės prokuratūros kompetenciją tarptautinio bendradarbiavimo baudžiamosiose bylose padalina. Ypač tai akivaizdu kalbant apie Europos arešto orderio institutą (BPK 68 str.). Siekdama iš Europos Sąjungos valstybės narės perimti LR pilietį arba kitą asmenį, kurio baudžiamasis persekiojimas yra pradėtas LR, LR generalinė prokuratūra, gavusi teismo nutartį suimti asmenį, išduoda Europos arešto orderį ir kreipiasi į kompetentingą Europos Sąjungos valstybės narės instituciją, kad ši perduotų Europos arešto orderyje nurodytą asmenį. O dėl LR piliečio ar kito asmens, kuris LR įsiteisėjusiu apkaltinamuoju nuosprendžiu nuteistas laisvės atėmimo bausme, tačiau nuo bausmės atlikimo pasislėpė Europos Sąjungos valstybėje narėje, Europos arešto orderį išduoda ir į kompetentingą šios valstybės instituciją kreipiasi TM.

LR tarptautinėse sutartyse numatytais atvejais ir tvarka LR generalinė prokuratūra arba TM kreipiasi į užsienio valstybės įstaigą prašydama išduoti LR pilietį arba kitą asmenį, jeigu pradėtas jo baudžiamasis persekiojimas arba priimtas apkaltinamasis nuosprendis (BPK 69 str.).

Prokuratūra įstatymų ir tarptautinių sutarčių nustatytais pagrindais ir tvarka užsienio valstybių įstaigoms ir tarptautinėms institucijoms rengia, teikia ir vykdo jų teisinės pagalbos prašymus.

Dar kalbant apie kitas prokuroro funkcijas ikiteisminio tyrimo metu reikėtų paminėti prokuroro įgalinimus taikant kardomasias bei kitas procesines prievartos priemones. BPK numato, kada procesines prievartos priemones kompetentingas priimti prokuroras, kada (griežčiausių, labiausiai varžančių asmenų teises priemonių taikymo atveju) prokuroro prašymu jas taikyti turi teisę tik teismas ar teismas turi sankcionuoti prokuroro nutarimą taikyti procesines prievartos priemones (BPK 122, 132, 132¹, 141, 145-147, 154, 157-160 str.).

Labai svarbi ikiteisminio tyrimo metu prokuroro funkcija - ikiteisminio tyrimo užbaigimas kaltinamojo akto surašymu, kuriuo baigiamas ikiteisminis tyrimas. Ikiteisminis tyrimas gali būti pabaigiamas: nutraukimu (BPK 212, 213, 215 str.); pareiškimu dėl supaprastinto proceso (dėl proceso užbaigimo teismo baudžiamuoju įsakymu arba pagreitinto proceso tvarka (BPK 418, 426 str.)); nutarimu perduoti bylą teismui, kad šis taikytų priverčiamąsias medicinos priemones (BPK 394 str.). Minėti dokumentai turi atitikti BPK nustatytus turinio ir formos reikalavimus.

Prokuroras, įsitikinęs, jog ikiteisminio tyrimo metu surinkta pakankamai duomenų, pagrindžiančių įtariamojo kaltę dėl nusikalstamos veikos padarymo, paskelbia įtariamajam, o jo gynėjui, nukentėjusiajam, civiliniam ieškovui, civiliniam atsakovui ir jų atstovams praneša, kad ikiteisminis tyrimas pabaigtas ir jie turi teisę susipažinti su ikiteisminio tyrimo medžiaga bei pateikti prašymus papildyti ikiteisminį tyrimą. Proceso dalyviai turi teisę per prokuroro nustatytą terminą pateikti prašymą susipažinti su ikiteisminio tyrimo medžiaga. Jeigu yra toks jų prašymas, jie supažindinami su ikiteisminio tyrimo medžiaga. Gali būti supažindinama įteikiant ikiteisminio tyrimo medžiagos kopiją. Tais atvejais, kai kopija neįteikiama, prokuroras nustato terminą, per kurį proceso dalyviai turi teisę susipažinti su ikiteisminio tyrimo medžiaga ir pateikti prašymus dėl ikiteisminio tyrimo papildymo (BPK 218 str.).

Kai ikiteisminį tyrimą ar daugumą jo veiksmų atliko ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras, įsitikinęs, jog ikiteisminio tyrimo metu surinkta pakankamai duomenų, pagrindžiančių įtariamojo kaltę dėl nusikalstamos veikos padarymo, gali jam pavesti atlikti šio straipsnio 1 ir 2 dalyse numatytus veiksmus. Ikiteisminio tyrimo pareigūnas pateikia trumpą rašytinę atliktų ikiteisminio tyrimo veiksmų ataskaitą, jeigu prokuroras nenurodo kitaip. Jei prokuroras pats neatliko ikiteisminio tyrimo, gavęs ikiteisminio tyrimo medžiagą jis privalo įsitikinti, ar yra pagrindas baigti ikiteisminį tyrimą. Nors prokuroras pats organizavo tyrimo eigą ir jai vadovavo, turi būti skiriamas laikotarpis, per kurį jis susipažins su ikiteisminio tyrimo medžiaga ir ikiteisminio tyrimo pareigūno surašyta ataskaita.

Gautus prašymus papildyti ikiteisminį tyrimą motyvuotu nutarimu išsprendžia prokuroras. Jeigu prokuroras nusprendė atlikti papildomus proceso veiksmus, minėto straipsnio 1 dalyje numatyti proceso dalyviai supažindinami tik su medžiaga, gauta atlikus papildomus proceso veiksmus.

Atlikus BPK 218 str. numatytus veiksmus, prokuroras surašo kaltinamąjį aktą. BPK 219 str. nustato reikalavimus kaltinamojo akto turiniui. Kaltinamąjį aktą kartu su bylos medžiaga, liudytojų ir ekspertų, kurie turėtų būti apklausti teisiamajame posėdyje, adresų sąrašu, prokuroras perduoda teismui, kuriam ta byla teisinga (BPK 224 – 229 str.). Prokuroras teismui perduoda tik tą bylos medžiagą, kuri gali būti reikalinga nagrinėjant bylą. Jei kaltinamasis yra nepilnametis, prokuroras papildomai teismui turi perduoti BK 91 str. 2 d. nurodytą aplinkybių tyrimo medžiagą. Prokuroras neturi teisės neperduoti teismui tos bylos medžiagos, kuri buvo surinkta įtariamojo, jo gynėjo ar nukentėjusiojo arba jo atstovo prašymu. Kaltinamojo akto nuorašą prokuroras taip pat įteikia kaltinamajam.

2.2. Prokuroro įgaliojimai teisminėse stadijose.

Konstitucijos 109 str. nustatyta teismo išimtinė teisė vykdyti teisingumą, t.y. priimti sprendimus (nuosprendžius), nutartis LR vardu. Konstitucinis Teismas, aiškindamas teisminės valdžios vietą valdžių sistemoje, ne kartą konstatavo, kad užtikrinant teisėjų ir teismų nepriklausomumą ypač svarbu aiškiai atriboti teismų veiklą nuo vykdomosios valdžios, kad Konstitucija draudžia vykdomajai valdžiai kištis į teisingumo vykdymą, daryti teismams kokį nors poveikį ar vertinti teismų darbą nagrinėjant bylas, juo labiau – nurodinėti, kaip turėtų būti vykdomas teisingumas. [25. P. 6].

Teismas, gavęs prokuroro kaltinamąjį aktą (pareiškimą dėl proceso užbaigimo baudžiamuoju įsakymu ar pareiškimą dėl bylos nagrinėjimo pagreitinto proceso tvarka) su bylos medžiaga, bylos parengimo nagrinėti teisme metu priima vieną iš šių nutarčių: perduoti bylą nagrinėti teisiamaajame posėdyje (BPK 233 str.), perduoti bylą pagal teisingumą, perduoti bylą prokurorui, išskirti bylą į kelias ar kelias bylas sujungti į vieną, atidėti bylos nagrinėjimą (BPK 234 str.), pavesti ikiteisminio tyrimo teisėjui atlikti BPK XIV skyriaus 2–4,5 skirsniuose numatytą proceso veiksmą ar organizuoti šio proceso veiksmo atlikimą, nutraukti bylą (BPK 235 str.).

Kaltinamojo akto turinys yra labai svarbus, kadangi, susipažinęs su byla ir nustatęs, kad nėra kliūčių nagrinėti bylą, remiantis aktu teismas nutartyje perduoti bylą nagrinėti teisiamaajame posėdyje apibrėžia nagrinėjimo teisme ribas, - byla teisme nagrinėjama tik dėl tų kaltinamųjų ir tik dėl tų nusikalstamų veikų, dėl kurių ji perduota nagrinėti teisiamaajame posėdyje. Kaltinamasis negali būti nuteistas pagal kitą baudžiamąjį įstatymą, numatantį sunkesnę nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą, arba dėl nusikalstamos veikos, kurios faktinės aplinkybės iš esmės skiriasi nuo kaltinamajame akte išdėstytųjų, jeigu apie tokią galimybę teisiamaajame posėdyje jam iš anksto nebuvo pranešta (BPK 255 str.). Dėl kaltinimo pakeitimo pagal kitą baudžiamąjį įstatymą, numatantį lengvesnę nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą, - remiantis BPK 3 d. kaltinamojo nusikalstama veika gali būti perkvalifikuojama pagal baudžiamąjį įstatymą, numatantį lengvesnę nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą apie tai nepranešus kaltinamajam, jeigu iš esmės nesikeičia faktinės nusikalstamos veikos aplinkybės. Tuo tarpu Europos žmogaus teisių teismas yra nurodęs, kad kaltinamojo teisė į gynybą yra suvaržoma, jeigu jam iš anksto nepranešama apie kaltinimo pakeitimo galimybę ne tik perkvalifikuojant veiką į sunkesnę, bet ir į lengvesnę, nes tokiu atveju atimama kaltinamajam teisė gintis nuo kito, nors ir lengvesnio, tačiau teisiamaajame posėdyje nenagrinėto kaltinimo. Antra vertus, Europos žmogaus teisių teismo nuostatomis paremtas BPK 44 str.,

reglamentuojantis asmens teisių apsaugą baudžiamojo proceso metu, nustato, jog kaltinamasis turi teisę žinoti kaltinimo pobūdį bei pagrindą, kad jam būtų pakankamai laiko bei galimybių pasirengti gynybai. [39. P. 95]. Taigi galime išvelgti BPK neatitikimo ne tik Europos žmogaus teisių teismo praktikai, bet ir minėtų BPK straipsnių nuostatų prieštaravimą.

Byla perduodama prokurorui, kai ikiteisminio tyrimo metu buvo surašytas iš esmės BPK 219 str. reikalavimų neatitinkantis kaltinamasis aktas ir šio pažeidimo negalima ištaisyti teisme, pažeidimas trukdo nagrinėti bylą. Ši nutartis gali būti skundžiama BPK X dalyje nustatyta tvarka. Byla taip pat gali būti perduota prokurorui jo prašymu ikiteisminiam tyrimui papildyti. Esminiai kaltinamojo akto turinio defektai suvaržo kaltinamojo teisę į gynybą, nes gavęs tokį kaltinamąjį aktą kaltinamasis negali pasiruošti efektyviai gintis teisiniame posėdyje. Nutartyje perduoti bylą prokurorui teismas privalo nurodyti, kokie konkretūs kaltinamojo akto turinio pažeidimai buvo padaryti. Teismas, perduodamas bylą prokurorui, nustato konkretų terminą pažeidimams pašalinti ar ikiteisminiam tyrimui papildyti. Pašalinęs pažeidimus ar papildęs ikiteisminį tyrimą, prokuroras bylą teismui perduoda ta pačia tvarka kaip ir iki pažeidimų pašalinimo.

Teisminėje stadijoje prokuroras atlieka vieną pagrindinių Konstitucijoje, BPK ir Prokuratūros įstatyme įtvirtintų prokuroro funkcijų – palaiko valstybinį kaltinimą baudžiamosiose bylose. BPK 42 str. pateikia sąvoką, pagal kurią valstybinis kaltinimas – tai prokuroro veikla, kuria įrodinėjama, kad nusikalstamos veikos padarymu kaltinamas asmuo yra kaltas. Baudžiamajame procese turi būti vykdoma kaltinimo funkcija. Ikiteisminio tyrimo stadijoje yra rengiamasi kaltinimui, teisminėse stadijose kaltinimas palaikomas. Paprastai kaltinti nusikalstamas veikas padariusius asmenis – valstybės pareiga (išskyrus privatų kaltinimą), kuri pavesta prokurorui, kuris kaltindamas veikia valstybės vardu. Kaltinimo esmę sudaro prokuroro pastangos siekiant įrodyti, kad kaltinamasis, dėl kurio veikos byla prokuroro iniciatyva nagrinėjama teisme, yra kaltas dėl tos veikos padarymo. Tačiau tai nereiškia, kad prokuroras turi siekti kaltinamojo pripažinimo kaltu bet kokiomis priemonėmis. Prokuroras teisme turi nurodyti ne tik sunkinančias, bet ir lengvinančias kaltinamojo kaltę aplinkybes (skirtingai nuo gynėjo).

Baudžiamąją bylą nagrinėjant teisme prokuroro dalyvavimas yra būtinas (išskyrus privataus kaltinimo bylas, kai kaltinimą teisme palaiko nukentėjęsysis). Jei prokuroras neatvyksta į teisminį posėdį ir nėra galimybės tame posėdyje jo pakeisti, daroma teismo posėdžio pertrauka arba bylos nagrinėjimas atidedamas. Naujai įstojusiam į bylą prokurorui turi būti duodama laiko pasirengti dalyvauti nagrinėjant bylą teisme (BPK 250 str.).

BPK 256 str. numato galimybę prokurorui pakeisti kaltinimą jau nagrinėjimo teisme metu. Kaltinimas gali būti keičiamas tiek kaltinamajame akte išdėstytas faktines aplinkybes pakeičiant iš esmės skirtingomis, tiek nusikalstamą veiką perkvalifikuojant pagal baudžiamąjį

įstatymą, numatantį sunkesnę arba lengvesnę nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą. Keičiant faktines nusikalstamos veikos aplinkybes lengvesnėmis, paprastai keičiasi ir kaltinimo formuluotės bei juridinis veikos kvalifikavimas. Tačiau keičiant faktines bylos aplinkybes, naujos aplinkybės negali iš esmės skirtis nuo išdėstytojų pradiname kaltinime. [49. P. 199].

Prokuroras, norėdamas pakeisti kaltinimą, teismui bylos nagrinėjimo metu pateikia dėl to rašytinį prašymą. Be to, kaltinamojo nusikalstamą veiką kvalifikuoti pagal baudžiamąjį įstatymą, numatantį sunkesnę nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą, arba kaltinamajame akte išdėstytas faktines aplinkybes pakeisti iš esmės skirtingomis teismo rašytiniu prašymu gali prašyti privatus kaltintojas ar nukentėjusysis, - apie tai taip pat pranešama kaltinamajam. Šių prašymų nuorašai turi būti įteikiami kaltinamajam, jo gynėjui ir kitiems nagrinėjimo teisme dalyviams. Teismas, gavęs prašymą pakeisti kaltinimą, praneša kaltinamajam ir jo gynėjui apie teisę prašyti pertraukos pasirengti gynybai nuo pakeisto kaltinimo. Patenkinęs tokį prašymą, teismas nustato konkretų pertraukos laiką.

Rašytinis prašymas prokuroro ar šių proceso dalyvių nusikalstamą veiką perkvalifikuojant pagal baudžiamąjį įstatymą, numatantį sunkesnę arba lengvesnę nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą arba kaltinamajame akte išdėstytas faktines aplinkybes pakeičiant iš esmės skirtingomis yra būtinas, kitaip bus peržengtos teismo nagrinėjimo ribos. Tą konstatavo Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2005 m. birželio 7 d. nutartyje. [49]. Konkrečios bylos nagrinėjimo teisme ribos nustatomos prokuroro kaltinamajame akte ir teisėjo nutartyje perduoti bylą nagrinėti teisiamejame posėdyje.

Jeigu nagrinėjimo teisme metu paaiškėja, kad kaltinamasis gali būti padaręs kitą nusikalstamą veiką, kuri nebuvo nurodyta kaltinamajame akte, taip pat, kad nusikalstamą veiką gali būti padaręs kitas asmuo, teismas motyvuota nutartimi tai praneša prokurorui. Kadangi pats teismas neturi teisės imtis iniciatyvos pradėti tyrimą dėl kito asmens nusikalstamos veikos, jis tik informuoja apie tai prokurorą, kuris pats sprendžia dėl tyrimo pradėjimo. Jeigu nagrinėjant kelių kaltinamųjų bylą pranešama prokurorui, kad nusikalstamoje veikoje galėjo dalyvauti ir neperduotas teismui asmuo, visais atvejais teismas savo bylą nagrinėja iki galo, kadangi BPK nenumatyta tokiu atveju visos bylos perdavimas tyrimui papildyti. [39. P. 99].

Bylos nagrinėjimas pirmosios instancijos teismo teisiamejame posėdyje vyksta BPK XX – XXII skyriuose nustatyta proceso tvarka. Pažymėtina, kad įrodymų tyrimas teisiamejame posėdyje pradedamas kaltinamojo akto paskelbimu, kurį balsu perskaito prokuroras. Jeigu kaltinamasis aktas yra didelis, jo turinį prokuroras gali išdėstyti sutrumpintai, nuroydamas kaltinimo esmę (BPK 271 str.).

Nagrinėjant baudžiamąją bylą teisme prokuroras dalyvauja tiriant įrodymus, pateikia teismui siūlymus dėl nusikalstamų veikų kvalifikavimo ir bausmės skyrimo. Dalyvaudamas

nagrinėjant bylą teisme, prokuroras turi lygias teises su kitais proceso dalyviais: jis pareiškia savo nuomonę dėl bylos nagrinėjimo atidėjimo neatvykus liudytojams ar kitiems asmenims, įrodymų tyrimo tvarkos, kitų proceso dalyvių pateiktų prašymų, pateikia savo prašymus, klausimus apklausiamiems asmenims, dalyvauja vykstant teisminiams ginčams ir kita. Pažymėtina, kad prokuroro, kaip ir bet kurio kito proceso dalyvio, nagrinėjant bylą pareikšta nuomonė teismui nėra privaloma (pvz. nuteisti ir paskirti jam atitinkamą bausmę, teismas gali teisiamąjį išteisinti, skirti kitos rūšies bausmę, atmesti prokuroro pateiktus prašymus ir pan.). [49. P. 167].

Prokuroras kaip ir kiti proceso dalyviai gali užduoti klausimus teisme apklausiamiems kaltinamiesiems, nukentėjusiesiems, liudytojams, ekspertams ir specialistams, pateikti prašymus, atlikti kitus BPK nurodytus veiksmus, sakyti baigiamąsias kalbas. Įrodymų tyrimo metu prokuroras gali prašyti leisti jam pateikti papildomus įrodymus atliekant proceso veiksmus. Teismas, patenkindamas šį prokuroro prašymą, padaro bylos nagrinėjimo teisme pertrauką.

Pažymėtina, kad teismas negali savo iniciatyva be prokuroro prašymo atlikti BPK XIV skyriaus 2 – 5 skirsniuose numatytų daug ar didelės apimties proceso veiksmų, jeigu jie turėjo būti atlikti ikiteisminio tyrimo metu. Tokiais atvejais turi būti prokuroro prašymas bylą perduoti ikiteisminiam tyrimui papildyti arba leisti jam pateikti papildomus įrodymus atliekant proceso veiksmus.

Teisėjas, paskelbęs nuosprendį, išaiškina nagrinėjimo teisme dalyviams nuosprendžio apskundimo tvarką ir terminus, o kaltinamajam – dar ir paskirtų bausmių vykdymo ypatumus. Apeliacinius skundus dėl neišiteisėjusio nuosprendžio per dvidešimt dienų nuo nuosprendžio paskelbimo bet kokiais pagrindais ir motyvais turi teisę paduoti tiek prokuroras, tiek BPK 312 str. numatyti proceso dalyviai.

Pabloginti nuteistojo ar išteisintojo padėtį apeliacinės instancijos teismas gali tik tuo atveju, kai yra prokuroro, privataus kaltintojo, nukentėjusiojo ir civilinio ieškovo skundai. Nuteistojo ar išteisintojo padėtis negali būti pabloginta daugiau, negu to prašoma apeliaciniame skunde. Teismas patikrina bylą tiek, kiek to prašoma apeliaciniuose skunduose, ir tik dėl tų asmenų, kurie padavė apeliacinius skundus ar dėl kurių tokie skundai buvo paduoti (teisminio nagrinėjimo ribos). Tačiau jeigu teismas, nagrinėdamas bylą, nustato esminių BPK pažeidimų, jis, nepaisydamas to, ar gautas dėl jų skundas, patikrina, ar tai turėjo neigiamos įtakos ne tik asmeniui, dėl kurio skundo nagrinėjama byla, bet ir kitiems skundų nepadavusiems nuteistiesiems. Jeigu apeliacinės instancijos teismas švelnina nuosprendį nuteistiesiems, kurie nuosprendį apskundė ar dėl kurių nuosprendis apskūstas, tai remdamasis pagrindais, taikytiniais ir kitiems nuteistiesiems, jis gali sušvelninti nuosprendį ir pastariesiems (BPK 320 str.).

Nagrinėjant bylą apeliacine tvarka, teismo posėdyje prokuroro kaip ir gynėjo dalyvavimas būtinas. Byla apeliacinės instancijos posėdyje nagrinėjama BPK 324 str. nustatyta tvarka. Apeliacinės instancijos teismui priėmus nuosprendį ar nutartį, nuosprendis ar nutartis kartu su baudžiamąja byla, apeliaciniu skundu, atsikirtimais ir papildomai pateikta medžiaga (apeliaciniais skundais, atsikirtimais į juos, apeliacinio bylos nagrinėjimo metu surinkta medžiaga) ne vėliau kaip per septynias dienas nuo šių sprendimų surašymo dienos perduodami nuosprendį priėmusiam pirmosios instancijos teismui vykdyti. Apeliacinės instancijos teismo išteisinamasis nuosprendis ir nuosprendis nutraukti bylą vykdomi nedelsiant. Apeliacinės instancijos teismo posėdyje dalyvavęs suimtas nuteistasis iš suėmimo paleidžiamas teismo posėdžių salėje. Jei suimtas nuteistasis nedalyvavo posėdyje, nuosprendžio, pagal kurį asmuo paleidžiamas iš suėmimo, nuorašas šio sprendimo priėmimo dieną išsiunčiamas tiesiogiai kalnimo vietos administracijai vykdyti.

Apeliacinės instancijos teismas savo nuosprendžio ar nutarties nuorašą išsiunčia LR generalinei prokuratūrai, jeigu jis, panaikindamas ar pakeisdamas pirmosios instancijos teismo nuosprendį ar nutartį, konstatavo, kad ikiteisminio tyrimo metu buvo padaryta esminių BPK pažeidimų. Esminiais laikomi visi ikiteisminio bylos tyrimo metu padaryti BPK pažeidimai, dėl kurių suvaržytos įtariamųjų teisės, pirmosios instancijos teisme kaltinamasis mažai galėjo pasinaudoti jam įstatymų garantuotomis teisėmis arba dėl kurių teismas neišsamiai išnagrinėjo bylą ar priėmė neteisingą nuosprendį ar nutartį. Apie pažeidimus būtina pranešti Prokuratūrai, kuri pagal savo kompetenciją kontroliuoja žemesnių prokuratūrų darbą bei ruošia rekomendacijas ikiteisminį tyrimą organizuojantiems, jam vadovaujantiems prokuroras bei tyrimą atliekančioms institucijoms. Jei ikiteisminio tyrimo metu padaryti BPK pažeidimai, nustatyti apeliacinės instancijos teisme, bet nebuvo pagrindas panaikinti ar pakeisti pirmosios instancijos teismo nuosprendį, nutartį, jie nelaikytini esminiais BPK pažeidimais. Tokiais atvejais savo nuosprendžio (nutarties) nuorašo siūsti LR generalinei prokuratūrai apeliacinės instancijos teismas neprivalo. [39. P. 314-315].

Remiantis BK 3 str. 2 d., veikos nusikalstamumą panaikinant, bausmę švelninantis arba kitokiu būdu nusikalstamą veiką padariusio asmens teisinę padėtį palengvinantis baudžiamasis įstatymas turi grįžtamąją galią, t. y. taikomas iki tokio įstatymo įsigaliojimo nusikalstamą veiką padariusiems asmenims, taip pat atliekantiems bausmę bei turintiems teistumą asmenims. Tokį įstatymą pagal prokuroro, bausmės vykdymo institucijos teikimus ar nuteistojo, jo gynėjo prašymus taiko teismas, nagrinėjęs bylą pirmąja instancija.

Skundus dėl vykdymo prokuroras, kiti proceso dalyviai gali paduoti BPK 364 str. nustatyta tvarka. Nagrinėjant skundą, teismo posėdyje gali dalyvauti prokuroras, skundą padavęs asmuo, nuteistasis ir jo gynėjas.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas kasacine tvarka nagrinėja bylas dėl įsiteisėjusių nuosprendžių ar nutarčių, priimtų pirmosios instancijos teismuose ir apeliacinės instancijos teismuose apeliacine tvarka. Apskūsti įsiteisėjusių nuosprendžių ar nutarčių leidžiama per tris mėnesius nuo jų įsiteisėjimo dienos skundą paduodant tiesiai Lietuvos Aukščiausiajam Teismui.

Prokurorų kompetenciją paduoti kasacinius skundus nustato LR generalinis prokuroras. Kasacinius skundus turi teisę paduoti generalinis prokuroras ir jo pavaduotojai (dėl bet kurio apylinkės ar apygardos teismo priimtų nuosprendžių ar nutarčių skundžiamų kasacine tvarka) bei vyriausieji apygardų prokurorai ir jų pavaduotojai (dėl atitinkamos apygardos teismo ar apygardos teritorijoje veikiančių apylinkės teismų priimtų nuosprendžių ar nutarčių).

Nagrinėjant kasacinę bylą teismo posėdyje prokuroro dalyvavimas yra būtinas. Nagrinėdamas kasacinę bylą, teismas teisės taikymo aspektu patikrina priimtus nuosprendžius ir nutartis, dėl kurių paduotas skundas. Jeigu byloje nuteisti keli asmenys, teismas išnagrinėja bylą dėl to nuteistojo, su kuriuo susijęs paduotas skundas. Tačiau jeigu netinkamas baudžiamojo įstatymo pritaikymas ir esminiai BPK pažeidimai galėjo turėti įtakos ir kitiems nuteistiesiems, teismas patikrina, ar teisėtas nuosprendis ir kitiems nuteistiesiems, kurie nepadavė skundų.

Nagrinėdamas kasacinę bylą, teismas gali pritaikyti lengvesnę nusikalstamą veiką numatantį įstatymą arba nutraukti baudžiamąją bylą. Teismas turi teisę pritaikyti sunkesnę nusikalstamą veiką numatantį įstatymą tik tuo atveju, kai to prašoma paduotame skunde. Teismas gali sušvelninti arba sugriežtinti bausmę, jeigu neteisinga bausmė susijusi su netinkamu baudžiamojo įstatymo pritaikymu. Sugriežtinti bausmę teismas gali tuo atveju, kai dėl to paduotas skundas, tačiau jis neturi teisės sugriežtinti bausmę paskirdamas laisvės atėmimą iki gyvos galvos. Pritaikydamas kitą baudžiamąjį įstatymą arba paskirdamas naują bausmę, teismas remiasi pirmosios instancijos ir apeliacinės instancijos teismų posėdžiuose išnagrinėtais įrodymais. Kasacinė byla nagrinėjama BPK 377 – 381 str. nustatyta tvarka.

Taigi prokuroro ir teismo kompetencija BPK reglamentuojančio procesą teisminėse stadijose yra įstatymo atribota, bet glaudžiai susijusi. Teismas veda procesą, tačiau tam tikriems procesiniams veiksams atlikti būtinas prokuroro atitinkamas prašymas, kitas dokumentas ar dalyvavimas teismo posėdyje.

3. KITŲ PROKURORO FUNKCIJŲ ĮGYVENDINIMO YPATUMAI.

Prieš tai darbe aptarus prokuroro vietą valdžių padalijimo sistemoje, jo įgaliojimus ikiteisminio tyrimo metu, aktualu pakalbėti ir apie kitas prokuroro funkcijas, - pirmiausia vykdymo procese, nagrinėjant atskirų kategorijų bylas, ginant viešąjį interesą, taip pat prokuroro funkcijų santykį ne tik su valdžios institucijų, bet ir teisėsaugos institucijų funkcijomis.

Prokuratūros įstatymo viena iš 2 str. nustatytų funkcijų yra nuosprendžių pateikimo vykdyti ir jų vykdymo kontrolė. Įsiteisėjęs teismo nuosprendis, nutartis pateikiami vykdyti BPK VII dalyje, LR bausmių vykdymo kodekso (toliau BVK) II – IV dalyse nustatyta tvarka. Tačiau kodeksuose nekonkretizuojamas prokuroro vaidmuo vykdymo procese, kaip prokuroras kontroliuoja nuosprendžio pateikimą vykdyti bei patį nuosprendžio vykdymo procesą. Reiktų pažymėti prokuroro teisę pagal savo kompetenciją išreikalauti baudžiamąją bylą, kurioje vykdomas įsiteisėjęs teismo nuosprendis (BPK 346 str. 3 d.). Tačiau daugiausia BPK ir BVK apibrėžiama bausmės vykdančios institucijų, kurioms pateikiamas vykdyti nuosprendis (BPK 342 str. 4 d.), funkcijos. Prokuratūra prie tokių institucijų nepriskiriama, nuosprendžio (nutarties) vykdymo stadijoje prokuroro vaidmuo nėra aiškiai apibrėžtas.

Sprendžiant nuosprendžio vykdymo atidėjimo klausimą teismo posėdyje turi dalyvauti prokuroras ir, jei teismas pripažįsta būtina, nuteistas, jo gynėjas, nukentėjęsysis, civilinis ieškovas, civilinis atsakovas, jų atstovai. Analogiška tvarka turėtų būti sprendžiamas ir bausmės vykdymo atidėjimo klausimas. Jei nuteistasis nevykdo teismo paskirtų bausmės vykdymo atidėjimo metu paskirtų įpareigojimų apie tokį nuteistojo elgesį teismui praneša nuteistojo elgesį kontroliuojančios institucijos.

Klausimus dėl nuteistojo atleidimo nuo bausmės atlikimo dėl ligos, pagal BPK 359 str., dėl viešųjų darbų pakeitimo kita bausme ar, atleidus nuo viešųjų darbų bausmės, baudžiamojo poveikio priemonės paskyrimo vietoj šios bausmės pagal BPK 351 str., dėl laisvės apribojimo bausmės pakeitimo kita bausme ar, atleidus nuo laisvės apribojimo bausmės, baudžiamojo poveikio priemonės paskyrimo vietoj šios bausmės pagal BPK 353 str., dėl arešto atlikimo tvarkos pakeitimo pagal BPK 354 str., dėl vienos baudžiamojo poveikio priemonės pakeitimo kita baudžiamojo poveikio priemone pagal BPK 357 str., dėl nuteistojo lygtinio atleidimo nuo laisvės atėmimo bausmės prieš terminą bei neatliktos laisvės atėmimo bausmės dalies pakeitimo švelnesne bausme ir lygtinio paleidimo iš laisvės atėmimo vietos pagal BPK 360 str. nagrinėja ir nutartimi išsprendžia nuteistojo bausmės atlikimo vietos apylinkės teismas. Teismo posėdyje dalyvauja išvadą apie nuteistojo sveikatos būklę pateikusios gydytojų komisijos atstovas, bausmę vykdančios institucijos atstovas ir prokuroras. Klausimus dėl nuosprendžio vykdymo metu kylančių abejonių ir neaiškumų pagal BPK 361 str., taip pat klausimus, numatytus LR bausmių

vykdymo kodekse, nagrinėja ir nutartimi išsprendžia nuosprendį priėmęs teismas. Į teismo posėdį reikiamais atvejais teismas šaukia prokurorą, gynėją ir kitus proceso dalyvius, tačiau šių asmenų neatvykimas klausimo sprendimo nesustabdo.

Kalbant apie kitas prokuroro funkcijas, reikėtų panagrinėti prokuratūros santykį su teisėsaugos institucijomis. Pirmiausia su institucijomis, kurias galima priskirti prie vykdomosios valdžios. Pirmoji lyginama institucija – LR Teisingumo ministerija (toliau TM). Ministerija vykdo įstatymų ir kitų teisės aktų jai pavestos teisingumo srities valstybės valdymo funkcijas ir įgyvendina šios srities valstybės politiką. Pagal Tarnybos Kalėjimų departamente prie LR TM statutą, nuo 2000 m. rugsėjo 1 d. TM pavaldumui pereina Kalėjimų departamentas, kuriam pavaldžios bausmės atlikimo vietos. [50]. TM priklauso dalies teisėsaugos institucijų kuravimo funkcija, pareiga užtikrinti tinkamas jų darbo sąlygas, o įstatymų numatytais atvejais ir administruoti, organizuoti teisinės sistemos reformos metmenų įgyvendinimą, kryptingai vykdyti teisinių institucijų (tarp jų ir prokuratūros reformą). Be to, kaip teisėsauginę TM funkciją galima nurodyti pagalbą užtikrinant efektyvų bausmių ir kardomojo kalinimo vykdymą, nuteistųjų integravimą į visuomenę, nusikalstamumo prevencijos bei kontrolės organizavimą.

Kita teisėsaugos institucija, kurią galėtume priskirti prie vykdomosios valdžios yra LR vidaus reikalų ministerija (toliau VRM). Remiantis VRM nuostatais, viena iš VRM funkcijų – užtikrinti operatyvinės veiklos, nusikaltimų ir kitų teisėtvarkos pažeidimų tyrimo organizavimą, - VRM turėtų padėti prokuratūroms organizuoti savo darbą.

Kalbant apie kitas teisėsaugos institucijas, reikia paminėti, kad pagal Valstybės saugumo departamento įstatymo 1 str., Valstybės sienos apsaugos departamentas (toliau VSD) yra Seimui ir Respublikos Prezidentui atskaitinga valstybės institucija, kurios paskirtis – saugoti LR suverenitetą ir jos konstitucinę santvarką. Taigi VSD veiklą kontroliuoja (panašiai ir prokuratūra yra įtakojama) ne tik teisminė valdžia (konkrečiai administraciniai teismai, kuriems gali būti pateikiami atitinkami skundai), bet ir įstatymų leidžiamoji bei vykdomoji valdžios. Tokiu būdu siekiama užtikrinti, kad VSD veiktų tik griežtai pagal savo kompetenciją ir tik teisėtomis priemonėmis.

Kitą valdžių padalijimo principo veikimo pavyzdį galima būtų pateikti Specialiųjų tyrimų tarnybą (toliau STT) bei panagrinėti šios institucijos santykį su prokuratūra. STT – Respublikos Prezidentui ir Seimui atskaitinga, statutiniais pagrindais veikianti valstybės teisėsaugos įstaiga, kuri rengia ir įgyvendina korupcijos prevencijos priemones, atskleidžia ir tiria nusikaltimus, kuriais pasireiškia korupcija. Šios, kaip ir anksčiau minėtos ikiteisminio tyrimo institucijos veikia griežtai pagal įstatymų apibrėžtą jų kompetenciją ir negali be įstatyminio pagrindo kištis viena į kitos veiklą. Nepaisant to, šios institucijos turi

bendradarbiauti, kadangi norint tinkami įgyvendinti institucijų funkcijas, neretai prireikia vienai kitos pagalbos bei apsikeitimo informacija.

Trumpai apžvelgus prokuratūros vietą teisėsaugos institucijų sistemoje, galime daryti išvadą, kad prokuratūra, vykdydama savo funkcijas, yra susijusi su kitomis teisėsaugos institucijomis (daugiausia su teismu (apie šią valdžios instituciją prieš tai darbe nemažai kalbėta), kuris priskirtinas prie pagrindinių teisėsaugos institucijų), tačiau prokuratūra yra nepriklausoma nuo jų, kaip ir šios veikia tik pagal joms įstatymų suteiktą kompetenciją bei nustatytus įpareigojimus. Teisėsaugos institucijos glaudžiai bendradarbiauja tarpusavyje, o jų pasiskirstymas pagal tam tikras veiklos sritis tiek atliekant konkretų tyrimą, tiek vykdant pažeidimų prevenciją, padeda teisėsaugos institucijoms efektyviau vykdyti teisės pažeidimų prevenciją ir kontrolę, operatyviau tirti padarytus pažeidimus, taip įgyvendinti Konstitucijoje įtvirtintus principus (teisės į gynybą, žmogaus laisvės, žmogaus asmens bei nuosavybės neliečiamumo, valdžių padalijimo ir kitų) užtikrinant asmenų teises ir laisves bei valstybės interesus. Taigi apsikeičiant informacija, atliekant atskirus pavedimus, vykdant prašymus išskirtinos papildomos prokurorų (ne tik Prokuratūros įstatyme išvardytos) funkcijos.

Kalbant apie baudžiamojo proceso ypatumus tiriant ir nagrinėjant atskirų kategorijų bylas reikėtų apžvelgti prokuroro įgaliojimus bei pareigas priverčiamųjų medicinos priemonių taikymo procese. Bendra tvarka pradėtas procesas tampa priverčiamųjų medicinos priemonių taikymo procesu, jeigu ikiteisminio tyrimo metu ar nagrinėjant bylą teisme nustatoma (taip pat ir kai po bausmės paskyrimo), kad asmuo nepakaltinamas ar ribotai pakaltinamas arba po nusikalstamos veikos padarymo jam sutriko psichika ir dėl to jis negali suvokti savo veiksmų esmės ar jų valdyti (BPK 393 str. 1 d.). Jei ikiteisminiame tyrime tai įvyksta - ikiteisminio tyrimo pareigūnas perduoda tyrimo medžiagą prokurorui. Kai yra pagrindas, prokuroras užrašo rezoliuciją pradėti procesą taikyti priverčiamąsias medicinos priemones ir paveda ikiteisminio tyrimo įstaigai atlikti ikiteisminį tyrimą arba pats jį atlieka, po kurio baigimo prokuroras priima nutarimą perduoti bylą teismui (kai yra pagrindas taikyti priverčiamąsias medicinos priemones) arba nutraukti bylą BPK 3 str. nustatytais pagrindais. Jei asmeniui sutrinka psichika teismo nagrinėjimo metu ir dėl to jis negali suvokti savo veiksmų esmės ar jų valdyti, teismas priima nutartį pradėti procesą taikyti priverčiamąsias medicinos priemones. Jei minėtos aplinkybės nustatomos po bausmės paskyrimo, kol nuosprendis neįsiteisėjęs ir nepradėtas vykdyti, teismas perima bylą savo žinion ir nutaria pradėti procesą taikyti priverčiamąsias medicinos priemones, kai nuosprendis jau vykdomas, bausmę vykdančios institucijos teikimu bausmės atlikimo vietos teismas, išreikalavęs baudžiamąją bylą, nutaria pradėti procesą taikyti priverčiamąsias medicinos priemones. Tokio proceso metu įrodinėtinos BPK 395 str. nurodytos aplinkybės.

Kalbant apie privataus kaltinimo bylas, skundą paduoda ir kaltinimą teisme palaiko nukentėjusysis (jo atstovas), kuris teisme įgyja privataus kaltintojo statusą. Tačiau jeigu nusikalstamos veikos, numatytos BK 139 str. 1 d., 140 str. 1 d., 148, 152, 154, 155, 165, 168 str., 187 str. 1 ir 3 d., 188, 313 str. turi visuomeninę reikšmę ar jomis padaryta žala asmeniui, kuris dėl svarbių priežasčių negali ginti teisėtų savo interesų, baudžiamąjį procesą dėl šių veikų turi teisę pradėti ir prokuroras, nesvarbu, ar yra nukentėjusiojo skundas ar jo teisėto atstovo pareiškimas.

Prokuroras taip pat turi teisę bet kuriuo privataus kaltinimo bylos proceso metu, iki įrodymų tyrimo pradžios, pateikti teismui rašytinį pareiškimą, kad šioje byloje palaikys valstybinį kaltinimą. Šiuo atveju byla perduodama prokurorui. Ikiteisminis bylos tyrimas ir bylos nagrinėjimas teisme vyksta bendra tvarka. Ikiteisminis tyrimas dėl nusikalstamų veikų, numatytų BPK 407 str., atliekamas bendra tvarka, jeigu nusikalstamos veikos padarymu įtariamas asmuo nėra žinomas. Taip pat jeigu nagrinėjant privataus kaltinimo bylą teisme paaiškėja, kad kaltinamasis padarė nusikalstamą veiką, dėl kurios turi būti palaikomas valstybinis kaltinimas, privataus kaltinimo procesas nutraukiamas ir bylos medžiaga perduodama prokurorui. Ir atvirkščiai, jeigu ikiteisminio tyrimo metu paaiškėja, kad įtariamojo veika turi BPK 407 str. nurodytų nusikalstamų veikų požymių, tyrimą atliekantis pareigūnas išaiškina nukentėjusiajam šio teisę kreiptis į teismą privataus kaltinimo tvarka. Dėl šios nusikalstamos veikos bendra tvarka pradėtas ikiteisminis tyrimas nutraukiamas (BPK 409, 417 str.).

Be aukščiau minėto viešo intereso gynimo atvejų, kai byla iš privataus kaltinimo pereina į valstybinį kaltinimą baudžiamajame procese, reikėtų trumpai paminėti, kad prokurorui ginant viešą interesą tam tikri įgaliojimai suteikiami ir civiliniame bei administraciniame procesuose. BPK 117 str. nustatyta prokuroro pareiga pareikšti civilinį ieškinį teisme, jeigu šis nepareikštas, tais atvejais, kai nusikalstama veika padaryta žalos valstybei arba asmeniui, kuris dėl nepilnametystės, ligos, priklausomybės nuo kaltinamojo ar dėl kitų priežasčių negali gintis teisme teisėtų savo interesų. Paminėtina, kad 2001 m. sausio 1 d. įsigaliojus LR administracinių bylų teisenos įstatymui bei 2001 m. liepos 1 d. CK, prokurorai viešojo intereso ir asmenų pažeistų teisių gynimo srityje įgijo daugiau teisių ir pareigų, atsirado teismo pareiga nagrinėti administracinę bylą pagal prokuroro skundą dėl valstybės arba kitų viešųjų interesų gynimo; prokuroro teisė pareikšti ieškinį dėl neveiksnaus fizinio asmens sudaryto sandorio pripažinimo negaliojančių, prokuroro teisė paduoti prašymą teismui dėl pripažinimo asmens neveiksniu ir pan. Šių funkcijų konstitucinis pripažinimas turėjo išspręsti problemą, ar prokuroras, atstovaudamas valstybei, turi atitinkamus įgaliojimus ir ar jie neprieštarauja Konstitucijai. [42].

Anksčiau darbe kalbėta apie bylų supaprastintą procesą ir prokuroro teisę BPK nustatytais atvejais ir tvarka nuspręsti užbaigti procesą baudžiamuoju įsakymu ar pagreitinto

proceso tvarka. Taigi iniciatyva užbaigti šiomis proceso užbaigimo formomis priklauso prokurorui, tačiau pirmuoju atveju be BPK 418 str. 1 d. numatytų sąlygų prokuroras privalo gauti kaltinamojo sutikimą bei pranešti apie tokį procesą nukentėjusiam. Antruoju atveju toks sutikimas nėra būtinas, tačiau be BPK 426 str. 1 d. numatytų sąlygų prokuroras per nustatytą terminą privalo atvykti ir užtikrinti būtinų bylai nagrinėti proceso dalyvių atvykimą kartu į paskirtą teismo posėdį. Šios dvi proceso užbaigimo formos leidžia pagreitinti sprendimo baudžiamojame byloje priėmimą bei atpiginti procesą. Tačiau proceso greitumas ir pigumas negali būti pasiekiami žmogaus teisių suvaržymo sąskaita, todėl teismo baudžiamąjį įsakymą priėmimo bei proceso užbaigimo supaprastinta tvarka reglamentuojančios normos sukonstruotos taip, kad įtariamojo (kaltinamojo) teisės būtų visiškai užtikrinamos.

BPK XXXII skyrius reglamentuoja bylų proceso ypatumus kaltinamajam nedalyvaujant. Nagrinėti bylą, kai nedalyvauja kaltinamasis, leidžiama tik tuo atveju, jeigu kaltinamasis yra ne LR teritorijoje ir vengia atvykti į teismą (BPK 246 str. 1 d.). Svarbu šiose bylose, kad būtų užtikrinta kaltinamojo teisė į gynybą, todėl be prokuroro dar būtinas gynėjo dalyvavimas nagrinėjant tokią bylą, - tai vienas iš aštuonių BPK 51 str. 1 d. numatytų būtinų gynėbos atvejų. Sutrumpintas įrodymų tyrimas nagrinėjant bylą kaltinamajam nedalyvaujant neleidžiamas. Teisiamasis posėdis turi vykti rungimosi sąlygomis.

BPK XI dalis skirta baudžiamosios bylos atnaujinimo atvejams aptarti. Čia prokurorui taip pat yra suteikiami tam tikri įgaliojimai. Pirmasis pagrindas baudžiamąją bylą atnaujinti - dėl naujai paaiškėjusių aplinkybių, kurios nurodytos BPK 444 str. Pareiškimą dėl naujai paaiškėjusių aplinkybių per vienerius metus nuo jų paaiškėjimo atitinkamam prokurorui (BPK 446 str. 2 d.) gali paduoti nuteistasis, išteisintasis, jų gynėjai ir atstovai pagal įstatymą, nukentėjusysis, civilinis ieškovas, civilinis atsakovas ir jų atstovai. Prokuroras, manydamas, kad gali būti bent viena iš BPK 444 str. numatytų aplinkybių, savo iniciatyva, taip pat proceso dalyvių prašymu priima nutarimą pradėti procesą dėl naujai paaiškėjusių aplinkybių ir, remdamasis BPK taisyklėmis, pats atlieka tų aplinkybių tyrimą arba paveda tai padaryti ikiteisminio tyrimo įstaigai. Prokuroras, neradęs pagrindo pradėti procesą dėl naujai paaiškėjusių aplinkybių, priima nutarimą atsisakyti pradėti procesą. Apie tokį prokuroro nutarimą pranešama suinteresuotiems asmenims ir išaiškinama teisė suinteresuotiems asmenims apskusti nutarimą aukštesniajam prokurorui BPK 447 str.2 d. numatyta tvarka ir terminais. Kai naujai paaiškėjusios aplinkybės baigiamos tirti ir yra pagrindas atnaujinti bylą, prokuroras tyrimo medžiagą ir savo išvadą perduoda Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pirmininkui. Jeigu nėra pagrindo atnaujinti bylą, prokuroras savo nutarimu procesą nutraukia apie tai pranešdamas suinteresuotiems asmenims ir išaiškindamas nutarimo apskundimo tvarką. Lietuvos Aukščiausias Teismas, išnagrinėjęs prokuroro išvadą ir tyrimo medžiagą, priima vieną iš BPK 449 str. nurodytų nutarčių.

Procesas taip pat gali būti atnaujinamas dėl aiškiai netinkamo baudžiamojo įstatymo pritaikymo. Paduoti pareiškimą Lietuvos Aukščiausiajam Teismui dėl baudžiamosios bylos atnaujinimo BPK 451 str. nustatytais pagrindais turi teisę LR generalinis prokuroras, taip pat nuteistasis, jo atstovas pagal įstatymą ir gynėjas. Nagrinėjant atnaujintą baudžiamąją bylą, teismo posėdyje dalyvauja prokuroras, gynėjas, gali būti iškviesti kiti proceso dalyviai. Lietuvos Aukščiausias Teismas, išnagrinėjęs bylą, priima vieną iš BPK 455 str. nurodytų nutarčių.

Procesas remiantis BPK 456 str. nustatytais pagrindais gali būti atnaujinamas dėl Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komiteto arba Europos Žmogaus teisių teismo sprendimų. Prašymą atnaujinti baudžiamąją bylą gali pateikti asmuo, kurio atžvilgiu byloje buvo padaryta Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto ar jo papildomų protokolų arba Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos ar jos papildomų protokolų pažeidimų, jo teisių perėmėjas, šių asmenų įgaliotas atstovas ar LR generalinis prokuroras. Teismo posėdyje dalyvauja prokuroras ir gynėjas, taip pat gali dalyvauti asmuo, pateikęs prašymą atnaujinti baudžiamąją bylą. Apie posėdį pranešama nuteistajam, nukentėjusiajam ir jų atstovams pagal įstatymą. Išnagrinėjus bylą, priimama viena iš BPK 461 str. nurodytų nutarčių.

Reziumuojant galima pastebėti, kad prokuratūros procesinė veikla glaudžiausiai susijusi su teismu. Teismas, kaip valstybės jėga, gali veikti nusikalstamumą tik įstatymo numatytais priemonėmis, priimdamas teisingus nuosprendžius, saugančius ir atkuriančius piliečių teises. [45. P. 73]. Prokurorų veikla tiek ikiteisminio tyrimo metu, tiek teisminiuose procesuose, tiek vykdymo procese turi ne dubliuoti teismų, TM institucijų darbą, o atlikti konkrečias įstatymų prokurorams numatytas pareigas organizuojant ikiteisminį tyrimą, palaikant valstybinį kaltinimą teisme, vykdant proceso metu kitas prokurorų funkcijas. Nepaisant galimos įtakos prokuratūrai iš visų valdžių, svarstymų, ar prokuratūros nederėtų priskirti prie kurios nors iš valdžių (ypač teisminės valdžios), prokurorai procese vis tik turi savarankiškus įstatymų apibrėžtus įgaliojimus. Kadangi „valstybės valdžią Lietuvoje vykdo Seimas, Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė, Teismas“ (Konstitucijos 5 str. 1 d.), o valdžios institucijų įgaliojimai iš esmės kitokie nei prokurorų, todėl dar ir dėl šios priežasties prokuratūros negalime priskirti kuriai nors iš valdžių.

IŠVADOS

1. Valdžių padalijimas - tai vienas svarbiausių demokratinės santvarkos principų. Šį principą pripažįsta ir taiko visos demokratinės valstybės. Valstybės valdžią Lietuvoje vykdo Seimas, Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė, Teismas. Konstitucijoje įtvirtinti tokie šių institucijų įgaliojimai, kurie neleidžia nei vienai valdžiai savo rankose sukongcentruoti absoliučių ir nekontroliuojamų galių. Nei įstatymų leidžiamoji, nei vykdomoji, nei teisminė valdžia negali vykdyti viena kitos funkcijų, jos negali perimti viena iš kitos įgaliojimų, jų perduoti ar atsisakyti. Taip pat valstybės valdžių funkcijų negali vykdyti kiti subjektai, jei to nenumato įstatymai. Valstybės valdžios yra savarankiškos ir nepriklausomos realizuodamos savo įgaliojimus.

2. Kadangi kiekviena iš valdžių turi tam tikrų įgaliojimų, susijusių su prokuratūra, galime matyti puikų valdžios funkcijų padalijimo pavyzdį. Tarptautiniai dokumentai numato principus, kaip prokuroro statusas, jo santykis su valdžios institucijomis, jo nepriklausomumo garantijos turėtų būti apibrėžti nacionalinių įstatymų. Kokį modelį valstybės yra pasirinkusios priklauso nuo kiekvienos valstybės teisinės sistemos, teisės, kultūros bei istorinių tradicijų. Negalima pasakyti, kad kažkuris modelis (kai prokuratūra yra priskiriama prie vykdomosios ar teisminės valdžios, ar nėra priskiriama nė prie vienos iš valdžių) yra pranašesnis, svarbiausia, kad prokurorų funkcijų vykdymui būtų nustatytos nepriklausomumo garantijos, įstatymiškai reglamentuotas prokuratūros statusas, kad išvengtų prokurorų savivalės, kad nebūtų varžomos asmenų teisės ir laisvės.

3. Kalbant apie LR įstatymų leidžiamąją valdžią – ši valdžia atlieka prokuratūros parlamentinę kontrolę, taip pat nustato prokuratūros veiklos prioritetus, pritaria Respublikos Prezidento siūlomai generalinio prokuroro kandidatūrai. Tačiau reiktų pažymėti, kad šios valdžios atstovams, kaip ir kitoms valstybės, savivaldybių institucijoms ir įstaigoms, jų pareigūnams ir tarnautojams, politinėms partijoms ir politikams, visuomeninėms organizacijoms ir visuomenės informavimo priemonėms, kitiems fiziniams ir juridiniams asmenims draudžiama duoti prokuratūrai įstatymuose nenustatytų pavedimų ar įpareigojimų arba kitaip kištis į prokurorų veiklą. Seimo nariai negali kištis į konkrečių bylų nagrinėjimą, į atliekamą ikiteisminį tyrimą. Mėginimas paveikti prokurorą siekiant, kad jis priimtų neteisėtą sprendimą, yra kišimasis į prokuroro veiklą ir užtraukia atsakomybę pagal įstatymus. Konstitucijoje įtvirtinta prokuroro nepriklausomumo ir klausymo tik įstatymo nuostata.

4. Prokuratūra LR pradžioje buvo įtakojama vykdomosios valdžios, vėliau vis labiau buvo susijusi su teismine valdžia, net buvo laikoma jos sudėtine dalimi. Anksčiau Konstitucinio Teismo taip ir buvo interpretuojama. Po įstatymų bei Konstitucijos pakeitimo, nebelikus prokuratūrų prie teismų, bei Konstituciniam Teismui pakeitus ankstesnius teiginius dėl

prokuratūros priskyrimo prie teisminės valdžios, pabrėžiant tiek teismo, tiek prokuratūros funkcijų savarankiškumą, nebelieka pagrindo priskirti prokuratūrą prie teisminės valdžios. Prokuroras tik padeda teismui užtikrinti teisėtumą bei vykdyti teisingumą, prokuroras negali vykdyti teisminės valdžios funkcijų. Tačiau net iki šiol kyla diskusijų, ar nereikėtų prokuratūros ir toliau priskirti prie teisminės valdžios. Magistro darbo tyrimo subjektai linkę prokuratūrą priskirti teisminei valdžiai, padedančiai teismams įgyvendinti teisingumą. Prokurorų veikla tiek ikiteisminio tyrimo, tiek teisminių procesų metu ypač glaudžiai susijusi su teismo procesine veikla. Yra numatyta atvejai, kada ikiteisminio tyrimo teisėjas (teismas) turi patvirtinti prokuroro nutarimus, kada prokuroras gali atlikti tam tikrus veiksmus tik gavus teismo leidimą. Iš kitos pusės teismas negali inicijuoti savarankiškai daugelio procesinio veiksmų atlikimo, būtinas prokuroro, kito įstatymo nustatyto proceso subjekto prašymas ar kitas dokumentas.

5. Konstitucija, BPK prokurorui suteikia įgaliojimus organizuoti ikiteisminį tyrimą (ar atskirus jo veiksmus), jam vadovauti, palaikyti valstybinį kaltinimą baudžiamosiose bylose. Prokuroras įstatymų numatytais atvejais gina asmens, visuomenės ir valstybės teises bei teisėtus interesus. Prokuratūra, vykdydama savo funkcijas, yra susijusi ir su kitomis teisėsaugos institucijomis, tačiau ji yra nepriklausoma nuo jų, kaip ir šios veikia tik pagal joms įstatymų suteiktą kompetenciją bei nustatytus įpareigojimus. Teisėsaugos institucijos turi glaudžiai bendradarbiauti tarpusavyje. Jų pasiskirstymas pagal tam tikras veiklos sritis tiek atliekant konkretų tyrimą, tiek vykdant pažeidimų prevenciją turi padėti teisėsaugos institucijoms efektyviau vykdyti teisės pažeidimų prevenciją ir kontrolę, operatyviau tirti padarytus pažeidimus, įgyvendinti Konstitucijoje įtvirtintus principus užtikrinant asmenų teises ir laisves bei valstybės interesus.

6. Prokuroro ir teismo kompetencija teisminėse stadijose yra įstatymo atribota, bet glaudžiai susijusi. Teismas veda procesą, tačiau tam tikriems procesiniams veiksams atlikti būtinas prokuroro atitinkamas prašymas, kitas dokumentas ar dalyvavimas teismo posėdyje. Nuosprendžio (nutarties) vykdymo stadijoje prokuroro vaidmuo nėra toks žymus, be to, trūksta įstatyminio prokuroro funkcijų konkretizavimo šioje srityje. Prokuratūra nėra priskiriama prie bausmę vykdančių institucijų, kurių statusą nuosprendžio (nutarties) vykdymo stadijoje detalizuoja BPK, BVK, kiti įstatymai. Prokurorai neturėtų dubliuoti teismų, bausmę vykdančių institucijų darbo, o atlikti konkrečias įstatymų prokurorams numatytas pareigas organizuojant ikiteisminį tyrimą, palaikant valstybinį kaltinimą teisme, prižiūrint nuosprendžio (nutarties) vykdymą.

7. Teisės teoretikų darbai, praktikų pasisakymai bei dvi prokurorų sociologinės apklausos atspindi darbe aprašomas prokuroro praktines ir teises vykdomų funkcijų atskyrimo bei teisinio statuso apibrėžimo valdžių padalijimo sistemoje problemas. Prokurorui pavedus

ikiteisminio tyrimo organizavimo funkciją ir po BPK pakeitimų prokuroro nurodymams atliekant tyrimą tapus privalomiems ikiteisminio tyrimo įstaigos pareigūnams, lieka neaiškus šių įstaigų vadovų statusas. Kaip antrasis tyrimas darbe parodė, taip pat nėra geros ikiteisminio tyrimo kokybės bei darbo krūvio optimalaus paskirstymo tarp ikiteisminio tyrimo pareigūnų. Tiek ikiteisminis tyrimas, tiek teisminis nagrinėjimas, tiek nuosprendžio (nutarties) vykdymas kaip valstybės inicijuojama, organizuojama ir realizuojama veikla, kuri turi nemažai prievartinio pobūdžio elementų, kurie labiausiai paliečia esmines žmogaus teises ir laisves, privalo būti labai gerai suderinti teisine ir darbo organizavimo prasme. Nors prokurorai - nepriklausoma proceso teisės figūra, tačiau reikia nepamiršti asmenų teisių ir laisvių apsaugos garantijų įtvirtintų įstatymuose, atsižvelgiant į Lietuvos tarptautinius įsipareigojimus žmogaus teisių apsaugos srityje. Prokuroro nutarimai bei veikimas (neveikimas) nėra galutiniai ir įstatymų numatytais atvejais ir tvarka asmuo gali apskųsti vienai iš valdžios institucijų – teismui.

8. Galiausiai, kalbant apie prokurorų funkcijas valdžių padalijimo sistemoje, reikia pažymėti, kad Konstitucijoje yra nurodytos ir kitos valstybės institucijos, kurios pagal Konstitucijos 5 str. nėra priskiriamos nei prie įstatymų leidžiamosios, nei prie vykdomosios, nei prie teisminės valdžios (tai konstatuota Konstitucinio Teismo). Tarp tokių institucijų buvo paminėta ir prokuratūra. Kadangi Konstitucijos nuostatas turi teisę aiškinti tik Konstitucinis teismas, tai remiantis šiuo konstatavimu galime teigti, kad dabar prokuratūra Lietuvoje nepatenka į nei vieną valdžių triadą, kadangi ji yra centralizuota specifinius valdingus įgaliojimus turinti valstybės institucija.

Literatūros sąrašas

NORMINIAI TEISĖS AKTAI

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 118 straipsnio pakeitimo įstatymas // Valstybės žinios. 2003, Nr. 32-1316.
3. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 84 straipsnio papildymo įstatymas // Valstybės žinios. 2003, Nr. 32-1315.
4. Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacija Nr. Rec (2000)19 „Prokuratūros vaidmuo kriminalinės justicijos sistemoje“// [http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_co-operation/conferences_and_high-level_meetings/european_public_prosecutors/rec%20\(2000\)%2019%20lituanie.asp](http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_co-operation/conferences_and_high-level_meetings/european_public_prosecutors/rec%20(2000)%2019%20lituanie.asp).
5. 6 article 3 part of Criminal Procedure and Investigations Act 1996, <http://www.opsi.gov.uk/acts/acts1996/1996025.htm>.
6. Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacija Nr. R(95)12 „Dėl baudžiamosios teisenos valdymo“ // <http://www.justitiasc.lt/default.asp?TopicID=23&ArticleID=51&DL=L>.
7. Latvijos Respublikos Baudžiamojo proceso kodeksas // <http://www.legislationline.org/upload/legislations/c3/84/4dec8cf259653bc629bb4ff390d0.htm> .
8. Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 37-1341.
9. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2004 m. vasario 25 d. įsakymu Nr.I-40 patvirtintos rekomendacijos „Dėl prokuroro veiklos organizuojant ikiteisminį tyrimą ir jam vadovaujant“// <http://www.lrgp.lt/?item=kitia>
10. Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymo pakeitimo įstatymas // Valstybės žinios. 1994, Nr. 81-1514, Nr. 86-1620; 1997, Nr. 23-543; 1998, Nr. 114-3187; 2000, Nr. 103-3259; 2001, Nr. 64-2328; 2002, Nr. 49-1886; 2003, Nr. 42-1919.
11. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas „Dėl teisinės sistemos reformos metmenų ir jų įgyvendinimo“ // Valstybės žinios. 1993, Nr. 70-1311.
12. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas „Dėl teisinės sistemos reformos metmenų (nauja redakcija) ir jų įgyvendinimo“ (Nauja redakcija patvirtinta 2002 m. lapkričio 19 d. Seimo nutarimu) // Valstybės žinios. 2002, Nr. 113-5030.
13. Lietuvos Respublikos teismų įstatymas // Valstybės žinios. 1994, Nr. 46-851.

14. Lietuvos Respublikos teismų įstatymo pakeitimo įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 17-649.

15. Moldovos Respublikos Baudžiamojo proceso kodeksas // <http://www.cis-legal-reform.org/indexdb.asp?sNr=1&langI=eng&jahr=&typ=&c=&r=Criminal%20Law%20and%20Criminal%20Procedures>.

TEISMŲ PRAKTIKA

16. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. vasario 14 d. nutarimas // Valstybės žinios. 1994, Nr. 13-221.

17. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d. nutarimas // Valstybės žinios. 1995, Nr. 101-2264.

18. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. spalio 1 d. nutarimas // Valstybės žinios. 1997, Nr. 91-2289.

19. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. balandžio 21 d. nutarimas // Valstybės žinios. 1998, Nr. 39-1044.

20. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d. nutarimas // Valstybės žinios. 1999, Nr. 15-402.

21. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. birželio 3 d. nutarimas // Valstybės žinios. 1999, Nr. 56-1813.

22. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas // Valstybės žinios. 1999, Nr. 109-3192.

23. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 13 d. nutarimas // Valstybės žinios. 2004, Nr. 81-2903.

24. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas // Valstybės žinios. 2006, Nr. 7-254.

SPECIALIOJI LITERATŪRA

25. Abramavičius A. Teisminė valdžia Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje // Justitia. 2005, Nr. 4(58).

26. Administracinė teisė // [http://www.infolex.lt/portal/start.asp?act=disk\\$fwd=komentarai.asp?dskID=15965&VIEW=1/](http://www.infolex.lt/portal/start.asp?act=disk$fwd=komentarai.asp?dskID=15965&VIEW=1/).

27. Ancelis P. Baudžiamasis persekiojimas sąvokomis ir vadybiniu aspektu // Jurisprudencija. 2005, t. 70(62).

28. Ancelis P. Ikiteisminio nusikaltimų tyrimo procesinės ir organizacinės problemos: (lyginamosios teisėtyros studija): daktaro dis. soc. mokslai: teisė (6F)/LPA.- V., 1996.
29. Andriulis V. Maksimaitis M. Pakalniškis V. ir kt. Lietuvos teisės istorija. Vilnius: Justitia, 2002.
30. Apanavičius M. Dvareckas S. Teismas ir teisingumas Lietuvos TSR. Vilnius: Mintis. 1984.
31. Ažubalytė R. Prokuroro diskrecinės valdžios kontrolė vykdant baudžiamąjį persekiojimą // Jurisprudencija, 2003, t. 41(33).
32. Delmas – Marty M. Spencer J. R. European Criminal Procedures. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
33. Goda G. Kazlauskas M. Kuconis P. Baudžiamojo proceso teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.
34. Goda G. Užsienio šalių baudžiamojo proceso pagrindai. Vilnius: Saulužė, 2001.
35. Jurka R. Jovaišas K. Kanapeckaitė J. ir kt. Teisės instituto mokslo tyrimai. Baudžiamojo proceso optimizavimo ir spartinimo galimybės ir būdai.- Vilnius: Teisės institutas, 2005.
36. Kuconis P. Nekrošius V. Teisėsaugos institucijos. Vilnius: Justitia, 2001.
37. Lietuvių enciklopedija. Lietuvių enciklopedijos leidykla. T. XXIV, 1961.
38. Lietuvos prokuratūrai penkiolika metų. Mokslinės konferencijos medžiaga. Vilnius: LR Generalinė prokuratūra, 2005.
39. Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso komentaras. I-V dalys / red. G. Goda. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003.
40. Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras (I dalis), red. Jovaišas K. Vilnius: Teisės institutas, 2000.
41. Lietuvos Respublikos Seimas. Parlamentinė kontrolė: samprata ir įgyvendinimo problemos Lietuvoje. 2005 m. lapkričio 3 d. Konferencijos medžiaga. Vilnius. 2005.
42. Lietuvos Respublikos Seimo antikorupcijos komisijos 2003 m. balandžio 9 d. išvada dėl viešojo intereso gynimo civiliniame procese // http://www3.vrk.lt/pls/inter/dba_intra.W3_VIEWER.printVersion?p_int_tekst_id=24637&p_int_tv_id=336.
43. Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto 2002 m. rugsėjo 6 d. išvados projektas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos 118 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto (IXP-1728)“ // http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=181700.
44. Mikelėnas V. Civilinis procesas. Vilnius: Justitia, 1997.T.1.

45. Pikelis A. Teisminė valdžia ir baudžiamųjų įstatymų reforma // Konferencija „Teisminės valdžios problemos Lietuvoje“. Lietuvos žmogaus teisių centras, 1997.
46. Stoner J.A.F. Freeman R. E. Gilbert D. R. Vadyba. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2005.
47. Stulpinas S. Ar prokuratūra atsigręš į Europą? // Respublika, 2005 lapkr. 15, Nr. 265.
48. Šileikis E. Alternatyvi konstitucinė teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003.
49. Šumskas A. Baudžiamųjų bylų nagrinėjimas teisme. Vilnius: Justitia, 2000.
50. Švedas G. Bausmių vykdymo teisė. Bendroji dalis. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003.
51. Teisės konsultantas 2002. Nr.1. // <http://www.litlex.lt/portal/start.asp?act=period&leidid=1&metai=2002&num=1>.
52. Užsienio šalių Konstitucijos. Vilnius: Lietuvos Teisės Universitetas, 2004.
53. Vaitiekienė E. Vidrinskaitė S. Lietuvos Konstitucinės teisės įvadas. Vilnius: Justitia, 2001.
54. Žilys J. Lietuvos Prokuratūros statuso raida: teisiniai istoriniai aspektai.// Jurisprudencija. 2005, Nr.70 (62).

Santrauka

Magistro darbą sudaro įvadas, tris viena kitą papildančios dėstomosios dalys, kurių pirmoji apibrėžė prokurorų vietą valdžių padalijimo sistemoje daugiau teoriniu aspektu, antroji – procesiniu aspektu, trečioji numatė tam tikrus prokuroro įgaliojimų ypatumus, pateiktos šios analizės išvados. Darbo pabaigoje - naudotos literatūros sąrašas bei santrauka lietuvių ir anglų kalbomis.

Norint atskleisti, kokių aspektu ir apimtimi bus nagrinėjamas prokuroro statusas, pirmiausia darbe aptarta valdžių padalijimo principo samprata bei valdžių esminiai požymiai.

Pagrindinę magistro darbo dalį sudaro prokuroro statuso valdžių padalijimo sistemoje analizė. Pradžioje nagrinėta prokurorų vieta valdžių padalijimo sistemoje teoriniu aspektu, prokuratūros statuso bei santykio su kitomis valdžiomis raida Lietuvoje, prokurorų statuso valdžių padalijimo sistemoje kitose valstybėse pavyzdžiai bei patirtis nustatant šį santykį, - kad atsižvelgiant į prokuratūros bei valdžios institucijų įgaliojimų apimtį bei atliekamas funkcijas pagal dabar galiojančius teisės aktus bei teisminę praktiką sekančiose dalyse galima būtų išsamiau atskleisti prokuroro statusą bei vietą pirmiausia valdžių padalijimo sistemoje, taip pat kitų teisėsaugos institucijų sistemoje. Šį darbą palengvino atlikti du tyrimai – magistro darbo subjektų sociologinės apklausos.

Antroje darbo dalyje analizuoti prokuroro įgaliojimai ikiteisminio tyrimo metu bei teisminėse stadijose, atskleidžiant prokuroro funkcijų santykį pirmiausia su teisminės valdžios funkcijomis, taip pat vykdomosios valdžios, teisėsaugos institucijų funkcijomis, nepamirštant paminėti specifinių praktinių ir teisinių problemų tiek apžvelgiant teisės aktus, tiek proceso veikloje praktikoje.

Paskutinėje magistro darbo dalyje numatyti tam tikri prokuroro įgaliojimų ypatumai, susiję su prokuroro įgaliojimais vykdymo procese, ginant viešąjį interesą, atliekant ikiteisminį tyrimą bei įgyvendinant įstatymų suteiktus įgaliojimus teisminėse stadijose atskirų kategorijų bylose, atnaujinant baudžiamąsias bylas.

Išvadose pateikta prokuroro statuso bei prokuroro vietos valdžių padalijimo sistemoje analizės apibendrinimai bei pastabos.

Summary

Master Paper consist of an introduction, three supplementing each other parts, which first part determined position of prosecutor among system of state powers separation more in theoretic aspect, second part – in process aspect, third part gave some specific features of prosecutor powers, those analysis conclusion is given. At the end of the work the list of used literature, and a summary in Lithuanian and English languages is presented.

Meaning to discover in which aspect and volume of work the status or prosecutor will be investigating, a conception of principle of state powers separation and the main features of powers at first in work was discussed.

An analysis of prosecutor status among system of state powers separation makes the main part of work. At first analyzed position of prosecutor among system of state powers separation in theoretic aspect, development of status of prosecuting magistracy and relation between prosecuting magistracy and other powers in Lithuania position, examples of status of prosecutor among system of state powers separation in other countries, experience determining this relation, - that taking into account that it could be possible more comprehensively disclosed status of prosecutor and position at first among system of government powers separation and among system of other justice institutions. Two research social test of subjects of Master Paper made easier this work.

At the second part of work analyzed powers of prosecutors in before-the-trial and in trial stages, disclosing relation between prosecutor functions and at first with court power functions, with execution power and law-security institutions functions, not forgetting to mention specific practical and lawful problems considerate to the laws and taking into account practice.

At the last part of work some specific features of prosecutor powers are given, related with prosecutor powers in execution process, protecting public interest, performing before-the-trial stage and performing powers given by law in trial stages some categories of cases, resumptioning criminal cases.

At the conclusion is given generalizations and remarks of the analysis of status of prosecutor and prosecutor position in system of state powers separation.

ANKETA

Ši anketa parengta sprendžiant magistro baigiamojo darbo „Prokuroras valdžių padalijimo sistemoje: procesinis aspektas“ uždavinius.

Anketa yra viena iš priemonių atlikti Konstitucijos bei baudžiamųjų procesinių įstatymų, reglamentuojančių prokuratūros veiklą bei tokios reglamentacijos įtakos prokuroro procesiniam statusui bei veiklai tyrimą.

Anketa yra anoniminė, visa gauta medžiaga bus panaudota apibendrinamajai analizei. Kiekvieno Jūsų nuomonė yra svarbi, todėl prašome nuoširdžiai atsakyti į klausimus. Prie kiekvieno klausimo pažymėkite labiausiai Jums tinkantį atsakymo variantą (-us), o kur reikia, įrašykite savąjį.

I. KLAUSIMAI, SUSIJĘ SU PROKURORO STATUSU VALDŽIŲ PADALIJIMO SISTEMOJE.

• **PROKURORĄ PRISKIRTUMĖTE:**

1. Teisminei valdžiai.
2. Vykdomajai valdžiai.
3. Kita

.....
.....
.....

• **KAS PAGRINDŽIA PROKURATŪROS INSTITUCIJOS PRISKYRIMĄ VIENAI AR KITAI VALDŽIAI?**

1. Įstatyme įtvirtinti įgaliojimai.
2. Institucijos vieta pagal konstitucinę sąrangą.
3. Kita

.....
.....
.....

- **AR BŪTINAS KONSTITUCINIS PROKURORO PRISKYRIMAS ATITINKAMAI VALDŽIAI?**

1. Taip.
2. Ne.
3. Kita

.....
.....
.....

- **AR TIKRAI MANOTE, KAD PROKURATŪRA YRA TEISMINĖS VALDŽIOS DALIS?**

1. Taip.
2. Ne.
3. Kita

.....
.....
.....

II. DUOMENYS APIE RESPONDENTĄ – EKSPERTĄ.

1. PROKURATŪRA

- Generalinė;
- Apygardos;
- Apylinkės.

2. PROKURORINĖS VEIKLOS PATIRTIS.

- iki 5 metų;
- iki 8 metų;
- iki 15 metų;
- iki 20 metų;
- daugiau nei 20 metų.

Dėkoju už atsakymus.

ANKETA

Ši anketa parengta siekiant atlikti tyrimą magistro baigiamajame darbe „Prokuroras valdžių padalijimo sistemoje: procesinis aspektas“.

Prokurorų apklausos tikslas išsiaiškinti nešališką požiūrį į jiems skirtų funkcijų įgyvendinimą praktinėje procesinėje veikloje.

Apklausa yra anoniminė, gauti rezultatai bus panaudoti apibendrinamajai magistro baigiamojo darbo analizei.

Atsakydami į konkretų klausimą pažymėkite Jums labiausiai tinkantį atsakymo variantą, arba pateikite atskirą savo nuomonę.

Iš anksto nuoširdžiai dėkojame už sugaištą Jūsų brangų laiką atsakant į mums labai svarbius anketos klausimus!

Mykolo Romerio universiteto Teisės ir valdymo dieninių studijų programos magistrantė Aistė Tamulionytė.

1. Kaip visumoje vertinate dabartinę ikiteisminio tyrimo procedūrą?

- a) teigiamai;
- b) vidutiniškai;
- c) neigiamai;
- d) iki 2003 metų reformos veikla buvo sklandesnė

kita _____

2. Kaip vertinate teisės aktais apibrėžtą procesinę sąveiką tarp prokuroro, ikiteisminio tyrimo pareigūno ir ikiteisminio tyrimo teisėjo?

- a) teigiamai;
- b) vidutiniškai;
- c) neigiamai;

kita _____

3. Koks Jūsų požiūris į ikiteisminio tyrimo kokybę pakeitus baudžiamuosius įstatymus?

a) bylų parengimas pagerėjo;

b) bylų parengimas pablogėjo;

c) tyrimo kokybė vidutiniška;

kita _____

4. Ar prokuroro dabartinis veiklos krūvis yra optimalus?

a) darbo krūvis yra optimalus;

b) po reformos krūvis padidėjo;

c) po reformos krūvis sumažėjo;

kita _____

5. Jūsų įsitikinimu priimtiniu prioritetiniu eiliškumu nurodykite prokuratūrai priskirtų funkcijų sėkmingą įgyvendinimą praktinėje veikloje.

- 1) organizuoja ikiteisminį tyrimą ir jam vadovauja;
- 2) atlieka ikiteisminį tyrimą ar atskirus ikiteisminio tyrimo veiksmus;
- 3) kontroliuoja ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiklą baudžiamajame procese;
- 4) palaiko valstybinį kaltinimą baudžiamosiose bylose;
- 5) kontroliuoja nuosprendžių pateikimą vykdyti ir jų vykdymą;

- 6) koordinuoja ikiteisminio tyrimo įstaigų veiksmus tiriant nusikalstamas veikas;
- 7) gina viešąjį interesą;
- 8) pagal kompetenciją nagrinėja asmenų prašymus, pareiškimus ir skundus;
- 9) dalyvauja rengiant ir įgyvendinant nacionalines ir tarptautines nusikalstamų veikų prevencijos programas;
- 10) dalyvauja teisėkūros procese;
- 11) atlieka kitas įstatymų nustatytas funkcijas.

Mano prokurorinės veiklos patirtis yra:

- iki 5 metų;
- iki 8 metų;
- iki 15 metų;
- iki 20 metų;
- daugiau nei 20 metų.